

Nr 191.

Kungl. Maj:s proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång; given Stockholms slott den 12 mars 1929.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Georg Bissmark.

Förslag
till
Lag
om ändring i vissa delar av lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång.

Härigenom förordnas, att 1, 2, 4, 5, 7, 8, 10 och 14 §§ i lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång skola, 2, 10 och 14 §§ i nedan intagna delar, erhålla följande ändrade lydelse:

1 §.

Vid allmän underrätt, polisdomstol, poliskammare och krigsrätt samt första domstol i jorddelningsmål och i vattenmål må på de villkor och i den omfattning, som här nedan stadgas, fri rättegång i visst mål beviljas den, som icke äger tillgång till gäldande av de med rättegången därstädes förenade kostnader eller efter deras utgivande skulle sakna nödiga medel för eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet.

Fri rättegång må ej beviljas part, där det måste anses vara av synnerligen ringa betydelse för honom, att hans talan vinner prövning, ej heller part, vilkens talan grundar sig på överlåtelse, som kan antagas hava skett i syfte att därmed vinna fri rättegång.

I brottmål, där brottet är sådant, att det hör under allmänt åtal eller må efter angivelse åtalas av allmän åklagare, må fri rättegång ej beviljas målsägande i annat fall än att åklagaren anhängiggjort talan i målet.

2 §.

Part, som — — — — förskjuten kostnad.

Efter ty i 5 § sägs är parten jämväl berättigad att på det allmännas bekostnad erhålla biträde i rättegången.

4 §.

Ansökan om fri rättegång göres muntligen eller skriftligen och skall åtföljas av skriftlig, på heder och samvete avgiven uppgift å sökandens förmögenhetsvillkor och omfånget av honom åliggande underhållsskyldighet; äro sagda förhållanden ej kända, skall uppgiften vara styrkt genom offentlig myndighet, som Konungen bestämmer.

5 §.

Finnes part, som beviljats fri rättegång, icke kunna själv eller genom någon, som i tjänsteställning eller eljest lämnar honom bistånd, behörigen tillvarataga

sina intressen vid talans anhängiggörande eller utförande, må lämplig person förordnas att därvid biträda honom.

Rättegångsbiträde förordnas av rätten eller, då rätten ej sitter, av dess ordförande. Där ej omständigheterna annat påkalla, bör med beslut angående förordnande att biträda part med talans utförande anstå, till dess parten varit personligen tillstädes i målet och rätten därvid funnit, att behov av biträde föreligger.

Till rättegångsbiträde bör, om målets beskaffenhet det fordrar, förordnas någon som avlagt för utövande av domareämbete föreskrivna kunskapsprov. Företrädesvis bör därvid anlitas den, som vid rätten yrkesmässigt utövar advokatverksamhet och ej är avlägset boende; har sådan person av parten föreslagits till biträde, bör avvikelse från förslaget ej ske, såframt ej särskilda skäl därtill äro.

Vid förordnande av rättegångsbiträde må, när skäl därtill äro, biträdet berättigas att sätta annan lämplig person i sitt ställe.

7 §.

Finnes under rättegången, att parten utan intrång i de medel, som äro nödiga för hans eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet, kan gälda kostnaderna för rättegången, äge rätten förordna, att förmånen av fri rättegång skall upphöra.

Samma lag vare, där partens talan finnes vara av beskaffenhet, som i 1 § andra stycket avses.

8 §.

När rätten från sig skiljer mål, vari fri rättegång varit part beviljad, skall rätten, där parten jämlikt 7 § förklarats förlustig sagda förmån, förplikta honom ersätta statsverket kostnad, som enligt 2 § skolat gäldas av allmänna medel; dock ankomme på rätten att pröva, om och i vad mån sådant åläggande bör ske i fall, då beslutet om förmånens upphörande grundats därpå, att det för parten funnits vara av synnerligen ringa betydelse, att hans talan vinner prövning.

Har part, som åtnjutit fri rättegång, ej förklarats ersättningsskyldig, men tappar motparten, varde sådan skyldighet denne ålagd, där han enligt lag är pliktig gälda vinnande parts rättegångskostnad.

10 §.

Har part — — — — — åliggande underhållsskyldighet.

Där hovrätt — — — — — allmänna medel.

Vad i 1 § andra och tredje styckena samt i 6, 7 och 8 §§ är stadgat skall äga motsvarande tillämpning med avseende å fri rättegång i hovrätt.

Mot hovrätts — — — — — ej föras.

14 §.

Vittnesersättning, som — — — — i brottmål.

Rättegångsbiträde, som förordnats enligt denna lag, åtnjute efter rättens prövning skäligen ersättning av allmänna medel för det arbete, han nedlagt å rättegången, så ock för nödvändiga utgifter, därvid hänsyn bör tagas till biträdets inställelse vid rätten å samma rättegångsdag i annat mål. Finnes talan utan skäl hava anhängiggjorts eller fullföljts, må ersättningen till biträdet efter omständigheterna nedsättas under vad som eljest bort utgå eller ock biträdet förklaras ej äga rätt till ersättning.

Ej må biträde, som förordnats av rätten eller dess ordförande, av parten förbehålla sig ytterligare ersättning; har sådant förbehåll skett, vare det utan verkan.

Beslut om — — — — tillhandahållas biträdet.

Denna lag skall träda i kraft den 1 juli 1929.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementets ärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 25 februari 1929.

N ä r v a r a n d e:

Statsministern LINDMAN, ministern för utrikes ärendena TRYGGER, statsråden LÜBECK, WOHLIN, BESKOW, LUNDAVIK, BORELL, VON STEYERN, MALMBERG, LINDSKOG, BISSMARK, JOHANSSON.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Bissmark, anmäler frågan om vidtagande av vissa ändringar i lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång och anför:

»Sedan av särskilt tillkallade sakkunniga den 31 juli 1916 framlagts ett utkast till lag om kostnadsfri rättegång, och efter överarbetning därav de sakkunniga den 31 december 1917 avgivit betänkande med förslag till lag om fri rättegång samt lagrådets yttrande över förslaget inhämtats, framlade Kungl. Maj:t i proposition nr 118 förslag i ärendet för 1919 års lagtima riksdag. Efter det första lagutskottet avgivit utlåtande över förslaget (nr 27 och 31), blev detsamma med vissa ändringar antaget av riksdagen.

Lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång innehåller i huvudsak följande föreskrifter.

Fri rättegång kan såväl vid underrätt som i hovrätt och högsta domstolen i visst mål beviljas den, som icke äger tillgång till gäldande av de med rättegången förenade kostnader eller efter deras utgivande skulle sakna nödiga medel för eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet (1, 10 och 11 §§). I samband med ansökan om fri rättegång skall uppgift lämnas om partens förmögenhetsvillkor och omfattningen av honom åliggande underhållsskyldighet. Äro dessa förhållanden ej kända, bör uppgiften i fråga vara styrkt genom offentlig myndighet eller trovärdig, känd person (4 §). Ansökan om fri rättegång prövas av rätten eller, då rätten ej sitter, av dess ordförande (3 §).

Förmånen av fri rättegång kan vinnas såväl i tvistemål som i brottmål. För de senares del är dock den begränsning stadgad att, därest brottet hör under allmänt åtal eller efter angivelse må åtalas av allmän åklagare, fri rättegång ej må beviljas målsägande i annat fall än att åklagaren anhängiggjort talan i målet (1 §).

Förmånen av fri rättegång innebär befrielse från flertalet av de med rättegången förenade kostnader, såsom stämpelavgift, expeditiöslösen, kostnad för delgivning av stämning, vittnesinkallelser m. m. samt ersättning till de av den fattige parten åberopade vittnen, vilkas hörande av rätten funnits erforderligt för målets utredning. Befrielsen från stämpelavgift medför, att denna ej

Huvuddragen
av 1919 års
lag om fri
rättegång.

kommer att utgå. Övriga kostnader, från vilka parten befrias, skola gäldas av allmänna medel (2 § 1 mom.).

I rätten till fri rättegång ingår jämväl förmånen att, där så erfordras för behörigt anhängiggörande eller utförande av rättegången, erhålla lämpligt biträde på bekostnad av allmänna medel (2 § 2 mom.). Närmare bestämmelser meddelas angående förordnande av biträde i 5 § och angående biträdes rätt till ersättning i 14 §.

Part, som åtnjutit fri rättegång, äger jämväl rätt till fri verkställighet av dom eller utslag i målet, dock ej vid nytt försök till verkställighet (12 §).

Förmånen av fri rättegång upphör bl. a., då parts förmögenhetsförhållanden förbättrats så mycket, att han utan intrång i erforderliga medel för eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet kan gälda kostnaderna för rättegången (7 §).

Part, som förklarats förlustig förmånen av fri rättegång, skall förpliktas ersätta statsverket kostnad, som skolat gäldas av allmänna medel. Är ej sådant fall för handen, skall motparten, där han tappar, åläggas dylik ersättningsskyldighet, såvida han enligt lag är pliktig gälda vinnande parts rättegångskostnad (8 §).

Hava parts förmögenhetsförhållanden efter rättegångens slut förbättrats i så hög grad, att han kan återgälda kostnadernas hela belopp, kan parten, på talan inom viss kortare tid av kronans ombudsman i orten, förpliktas återgälda statsverket dessa kostnader för rättegången och verkställigheten, så framt motparten ej ålagts dylik ersättningsskyldighet (13 §).

Närmare föreskrifter om vad som skall iakttagas vid tillämpning av lagen om fri rättegång äro meddelade i kungörelse den 19 december 1919 (nr 790; ändr. 1926 nr 221).

Den utsträckning vari fri rättegång åtnjutits.

I vilken utsträckning fri rättegång åtnjutits framgår av följande, på grundval av den officiella rättsstatistiken för åren 1921—1927 gjorda sammanställning rörande antalet mål, däri part beviljats fri rättegång.

Å r	Kärande ¹ (målsägande)		Svarande ¹ (tilltalad)		S u m m a				
	Tvistemål ²	Brottmål ³	Tvistemål ²	Brottmål ³	Tvistemål ²	Brottmål ³	Samtliga mål	Därav utan rättegångsbiträde	
								Antal mål	I % av samtliga mål
1921 . . .	1,818	23	189	40	2,007	63	2,070	306	14.8
1922 . . .	2,332	28	181	57	2,513	85	2,598	456	17.6
1923 . . .	2,657	29	333	78	2,990	107	3,097	377	12.2
1924 . . .	2,882	38	331	96	3,213	134	3,347	448	13.4
1925 . . .	3,109	60	499	120	3,608	180	3,788	348	9.2
1926 . . .	3,423	54	551	176	3,974	230	4,204	357	8.5
1927 ⁴ . . .	3,868	91	655	214	4,523	305	4,828	347	7.2

¹ Hava i ett mål båda parterna åtnjutit fri rättegång har målet räknats såsom 2 mål.

² Inberäknat brottmål, i vilka talan om ansvar ej förts.

³ Oberäknat mål, däri talan om ansvar ej förts.

⁴ Siffrorna för 1927 äro preliminära.

Statsverkets totalkostnader för de mål, vari fri rättegång beviljats, beräknades i 1917 års kommittébetänkande komma att uppgå till omkring 150,000 kronor för år. Av detta belopp antogs dock en väsentlig del — förslagsvis beräknad till hälften — komma att återinflyta till statsverket därigenom att tappande motpart förpliktades att återgälda de kostnader, som utgått av allmänna medel.

*Statsverkets
kostnader
för den fria
rättegången.*

*Kostnads-
översikt.*

Enligt beslut av 1919 års lagtima riksdag skulle statsverkets kostnader i anledning av lagen om fri rättegång bestridas från ordinarie förslagsanslaget till domare, vittnen och parter, vilket anslag i samband därmed höjdes med 75,000 kronor eller till 375,000 kronor. Under det första året av lagens tillämpning 1920 synas de gjorda beräkningarna ha hållit streck. Anslaget blev visserligen överskridet med omkring 165,000 kronor, men redan under föregående år hade överskridanden i ungefär samma omfattning förekommit. Under de följande åren ökades emellertid överskridandena. Vid en av riksräkenskapsverket för budgetåret 1923—1924 verkställd undersökning framgick, att kostnaderna i anledning av lagen om fri rättegång uppgått till 265,000 kronor. Då genom beslut av 1926 års riksdag särskilt anslag blev i riksstaten uppfört för bestridande av kostnaderna i anledning av lagen om fri rättegång, bestämdes anslagsbeloppet i enlighet med denna beräkning till 260,000 kronor. Emellertid visade detta belopp sig långt ifrån tillräckligt för ändamålet. Den totala anslagsbelastningen uppgick nämligen för budgetåret 1926—1927 till omkring 497,000 kronor och för budgetåret 1927—1928 till omkring 574,000 kronor. Härifrån avgå emellertid vissa uppbördsmedel å anslaget (i allmänhet utdömd rättegångskostnadsersättning), vilka belopp för nämnda budgetår uppgått till resp. 52,000 och 58,000 kronor. Anslagets nettobelastning uppgick alltså för de båda budgetåren till resp. 445,000 och 516,000 kronor. Anslaget hade således överskridits med resp. 185,000 och 256,000 kronor. För budgetåret 1928—1929 är anslagsbeloppet höjt till 300,000 kronor, men detta belopp torde ej på långt när täcka medelsåtgången, då redan under det första budgethalvåret tagits i anspråk cirka 276,000 kronor.

Den våldsamma stegring, som kostnaderna för den fria rättegången undergått, har redan av mina företrädare i ämbetet beaktats. I skrivelse den 15 februari 1926 anmodade dåvarande chefen för justitiedepartementet överståthållarämbetet och samtliga länsstyrelser att inkomma med yttrande, huruvida för tillgodoseende av den statsverket jämlikt lagen om fri rättegång tillkommande rätt att av part, som åtnjutit fri rättegång eller i vissa fall av dennes motpart njuta ersättning för kostnad i rättegången, som guldits av allmänna medel, effektivare föreskrifter än de gällande kunde finnas påkallade.

Av de inkomna yttrandena ävensom av vad statskontoret och riksräkenskapsverket efter remiss i ärendet anfört framgick emellertid, att någon mera betydande minskning i statsverkets kostnader icke kunde vinnas genom effektivare föreskrifter i berörda hänseende.

I statsverkspropositionen till 1928 års riksdag (II H. T. s. 62) omnämnde min företrädare i ämbetet vid beräkning av anslagsbehovet för ifrågakvarande ändamål för budgetåret 1928—1929, att inom justitiedepartementet igångsatts utredning för att utröna, huruvida icke genom ändrade grunder för åtnjutande av

fri rättegång eller eljest statsverkets kostnader skulle kunna nedbringas. I anslutning härtill infordrades genom skrivelse den 24 februari 1928 från härads-hövdingar och rådhusrätter vissa uppgifter angående kostnaderna för mål, däri fri rättegång varit part beviljad, m. m., varjämte vederbörande anmodades att uttala sig rörande möjligheterna att vinna begränsningar i statsverkets utgifter för den fria rättegången. Bland de möjligheter, som i sådant avseende syntes böra tagas under överbäggande, nämndes i skrivelsen bland annat skärpning i föreskrifterna angående fattigdomsgraden; befogenhet för domstol att vägra fri rättegång, där partens talan funnes uppenbart ogrundad; skärpning i förprovningen rörande behovet av rättegångsbiträde; uteslutande av vissa slag av mål från den fria rättegången; fastställande av taxa för biträdesersättning; utestängande av icke rättsbildade sakförare från behörighet att förordnas till biträde; skärpning i föreskrifterna om skyldighet för förlorande part, som åtnjutit fri rättegång, att till statsverket återgälda förskjutet kostnad.

Riksdagens
revisorer.

Innan redogörelse för resultatet av denna utredning lämnas, må här nämnas, att jämväl riksdagens revisorer haft sin uppmärksamhet riktad på de avsevärda kostnader för statsverket, den fria rättegången medfört. I sin berättelse för statsverkets förvaltning under tiden 1 juli 1927—30 juni 1928 hava sålunda revisorerna verkställt en undersökning i angivna hänseende. Efter att hava framhållit, att den fria rättegången kommit till användning i större utsträckning än som ursprungligen beräknats, yttra revisorerna bland annat:

»Revisorerna vilja framhålla, att de jämförelsevis rikliga ersättningar, som mångenstädes tillerkännas rättegångsbiträden vid fri rättegång, torde kunna antagas hava medverkat till en ökning av rättegångarnas antal. Möjligen inverkar även härpå den omständigheten, att såväl kärande som svarande på allmän bekostnad erhålla rättegångsbiträde i en och samma process.

I detta sammanhang torde jämväl böra uppmärksammas, att till rättegångsbiträde förordnats personer, som varit anställda vid de fem i verksamhet varande offentliga rättshjälpsanstalterna, och att det knappast kan anses fullt tydligt, i vilka fall av allmänna medel understöd bör utgå i form av ersättning för fri rättegång eller såsom direkt understöd till dessa rättshjälpsanstalter.

Såsom ett allmänt omdöme rörande ersättningsbeloppen till rättegångsbiträdena vilja revisorerna framhålla, att ersättningarna i åtskilliga fall synas hava varit alltför höga med hänsyn till den sak, varom rättegången rört sig.

I mycket stor utsträckning har kärande i mål rörande barnuppfostringsbidrag biträts icke endast av den jämlikt lagen om barn utom äktenskap särskilt förordnade barnavårdsmannen utan jämväl av ett av rätten förordnat biträde, vilket tillerkänts ersättning av allmänna medel.»

1928 års
utredning.

Den utredning, som verkstälts på grundval av de genom förenämnda cirkulärskrivelse den 24 februari 1928 infordrade uppgifter, ger vid handen, att under 1927 slutligt handlagts 5,817 mål, i vilka fri rättegång varit någondera parten beviljad.¹ I 4,723 mål var käranden och i 1,094 mål svaranden i åtnjutande av

Statistik.

¹ Hava i ett mål parterna å ömse sidor åtnjutit fri rättegång, har målet räknats såsom 2 mål. Den olikhet i fråga om antalet mål, som förekommer mellan rättsstatistiken och 1928 års utredning, vinner sin förklaring dels däri att i den senare utredningen ingå även mål, som förfallit, avskrivits eller i vilka förlikning träffats, dels ock däri att en del domstolar vid lämnande av primäruppgifterna för 1928 års utredning torde för varje part, som i ett mål med fri rättegång haft dylik förmån, räknat 1 mål.

fri rättegång. Beträffande utgången av dessa rättegångar må nämnas, att för en sådan beräkning från angivna siffra å hela antalet mål böra avräknas dels 808 mål, beträffande vilka uppgift rörande utgången ej erhållits, dels 287 mål, som förfallit eller avskrivits eller i vilka förlikning träffats. Tillhoppa komma vid förevarande beräkning ifråga endast 4,722 mål (av dessa 3,802 mål däri käranden och 920 mål däri svaranden åtnjutit fri rättegång). I 3,442 av ifrågasvarande mål har den fattige partens talan helt eller delvis bifallits. Generellt sett kan alltså sägas att den fattige parten vunnit i ej fullt tre fjärdedelar av samtliga ifrågakommande mål.

I de 5,817 mål, vari fri rättegång varit part beviljad, hava sammanlagda kostnaderna för det allmänna uppgått till 565,393 kronor, fördelade på följande ändamål:

Vittnesersättningar	61,248
Ersättningar till rättegångsbiträden:	
arvoden och reseersättningar	380,803
förskjutna kostnader	36,228
Övriga kostnader	87,114
	<u>Summa 565,393</u>

Beträffande målens beskaffenhet må nämnas, att antalet slutligt avgjorda civilmål, vartill i detta sammanhang hänföras jämväl brottmål, däri talan om ansvar ej förts, utgjort 5,097 (därav 4,337 mål, i vilka käranden och 760 mål, i vilka svaranden åtnjutit fri rättegång). Omkring fyra femtedelar av alla civilmål beröra äktenskapsrättsliga förhållanden (hemskillnader och äktenskapsskillnader m. m.) och förhållandet mellan föräldrar och barn (mål angående barnuppfostringsbidrag m. m.). Den förra gruppen omfattar 2,242 mål (1,777 kärandemål; 465 svarandemål) och den senare gruppen 1,793 mål (1,684 kärandemål; 109 svarandemål). Bland de återstående 1,062 civilmålen gälla omkring en tredjedel eller 335 mål försträckning och borgen (303 kärande- och 32 svarandemål), 179 mål (174 kärande- och 5 svarandemål) tjänsteavtal och sysslomannaskap, 157 mål (därav 129 kärande- och 28 svarandemål) utomobligatorisk skadegörelse, 149 mål (105 kärande- och 44 svarandemål) tvister om lös egendom.

Bland de slutligt avgjorda målen om ansvar för brott, tillhoppa 433 (130 kärande- och 303 svarandemål), utgöres den största gruppen av misshandels- och ärekränkningmålen, de förra till antalet 58 (21 kärande- och 37 svarandemål) och de senare 77 (48 kärande- och 29 svarandemål).

Den statistiska utredningen ger också möjlighet att bedöma den omfattning, i vilken rättegångsbiträden varit förordnade att hjälpa den fattige parten och förhållandet mellan bifall och avslag i olika fall. Vid denna beräkning hava medtagits allenast de 4,722 mål, rörande vilka fullständiga uppgifter föreligga.

Mål	Hela antalet mål	Talan bifallen %	Rättegångsbiträde ej förordnat		Såsom rättegångsbiträde har förordnats									
					biträde å rättshjälpsanstalt		rättsbildad advokat		icke rättsbildad sakkörare		tjänstemän ¹		annan	
			antal mål	talan bifallen %	antal mål	talan bifallen %	antal mål	talan bifallen %	antal mål	talan bifallen %	antal mål	talan bifallen %	antal mål	talan bifallen %
Tvistemål . .	4,289	77	375	61	879	91	1,956	72	245	72	754	83	80	58
Brottmål . .	433	35	76	34	33	42	283	33	27	37	13	46	1	—
Summa	4,722	73	451	59	912	90	2,239	67	272	69	767	82	81	58

Såsom av tabellen framgår, uppvisa de genom rättshjälpsanstalterna beredda målen den gynnsammaste bifallsprocenten eller 90. Därefter komma mål, i vilka lands- och stadsfiskaler och andra tjänstemän utfört partens talan. För denna grupp är bifallsprocenten 82. För de rättsbildade advokaterna och de icke rättsbildade sakkörarna äro motsvarande siffror 67, resp. 69.

Allmänna uttalanden.

I ett stort antal av de avgivna yttrandena har uppgivits, att missbruk av den fria rättegången förekommit. Sälunda yttrar t. ex. domhavanden i Södertörns domsaga, att rättens ordförande ej sällan haft en känsla av att de fria rättegångarna — särskilt i vad gäller ärekränkings- och mindre hemfridsbrott — tillkommit i rent trakasseringsyfte eller för att bereda vederbörande rättegångsbiträde ekonomisk vinning. Särskilt sistnämnda synpunkt har på många håll kraftigt understrukits. Vissheten, att biträdet under alla förhållanden får ersättning — yttrar domhavanden i Mellersta Roslags domsaga — har framkallat instämmanden i vissa fall av uppenbart ogrundad talan. Även domhavanden i Gästriklands västra domsaga uppger, att exempel ej saknas på att personer av rent skade- eller processbegär förmås att anhängiggöra mål med tillhjälp av den fria rättegången, och han förklarar sig ha funnit att bestämmelserna angående förordnande av rättegångsbiträde i alltför hög grad utnyttjas i förvärvssyfte. Från Medelpads västra domsaga lämnar t. f. domhavanden den uppgiften, att ett stort antal mål anhängiggjorts på rent försök och i en del fall endast för att bereda biträdet inkomster. Av häradshövdingen i Västra Hälsinglands domsaga har uppgivits, att fall förekommit, då personer, som önskade få förordnande som rättegångsbiträde, satte sig i förbindelse med dem, som kunde antagas hava något ouppgjort mellanhavande och erbjöde dem sina tjänster, medvetna om att de av parten komme att föreslås till biträde i en blivande rättegång. Detta kunde lätt leda till — yttrar häradshövdingen vidare — att tvister droges inför domstol, vilka parten eljest ej tänkt sig skulle förekomma inför rätta. Man finge det intrycket, att antydda personer sökte på omförmälda sätt fylla ut den praktik, som eljest ej lämnade dem erforderligt arbete. Även från de södra delarna av landet föreligga uttalanden, vari vitsordas att betänk-

¹ Vanligen landsfiskal eller stadsfiskal.

liga missbruk förekommit. Häradshövdingen i Sunnerbo domsaga yttrar, att exempel ej saknas, att advokater och saksförare begagnat denna till de fattigas förmån stiftade lag för att skaffa sig inkomster. T. f. domhavanden i Hammar-kinds domsaga har uppgivit, att flera fall förekommit, där vederbörande rättegångsombud, som från början måste ha insett det vara omöjligt att vinna ifrågasvarande mål, icke velat föra detsamma under annan förutsättning än att fri rättegång beviljats hans huvudman, detta givetvis för att icke gå förlustig rättegångsersättningen. I yttrandet har vidare uppgivits, att det ej sällan hände, att fria rättegångsmål anhängiggjordes i rent trakasseringsssyfte t. ex. av tjänstehjon mot husbonde, formellt om lönefordran eller på annan föregiven grund, men i verkligheten för att hämnas någon förment oförrätt, och alltid funnes det å varje plats personer villiga att åtaga sig ett sådant mål, eller rent av framprovocera detsamma, ty, även om målet förlorades, finge ombuden i alla fall sitt ofta rundliga arvode av allmänna medel, och den vinnande parten kunde icke utfå någon ersättning för sina kostnader i målet. T. f. domhavanden i Aspelands och Handbörds domsaga nämner, att i enstaka fall förekommit, att rättegångsombud spårat upp en tvistefråga samt förmått parten att med begagnande av ombudet såsom biträde anhängiggöra process under anlåtande av den fria rättegången. Från förutvarande Vadsbo södra domsaga har t. f. domhavanden uppgivit, att advokat- och saksförarfirmer i sina annonser i ortspressen ställa i utsikt »kostnadsfria konsultationer åt obemedlade», i syfte att därmed vinna klienter, för vilka statsverket ikläder sig kostnaden för rättegången. Utan tveivel, yttrar han vidare, har utsikten att erhålla fri rättegång mången gång lockat till anhängiggörande av obefogade processer. Liknande synpunkter ha gjorts gällande även av häradshövdingarna i Rönnebergs, Onsjö och Harjagers domsaga samt i Torna och Bara domsaga. Jämväl från en del av rådhusrätterna föreligga uttalanden, som giva vid handen, att missbruk förekommit. Rådhusrätten i Uppsala uppger t. ex. att i andra mål än de familjerättsliga fall ej saknats, då den fria rättegången utnyttjats för ett processmakeri, som införandet av institutet fri rättegång ej kan hava avsett att främja. I utlåtandet från rådhusrätten i Landskrona yttras, att exempel ej saknats på fria rättegångar, som anhängiggjorts både på synnerligen lösa grunder och i tydligt trakasseringsssyfte. Det ligger — yttrar rådhusrätten vidare — något synnerligen irrationellt i att staten, såsom nu ej sällan sker, finansierar orättfärdiga rättegångar och därigenom tillskyndar oförvitliga medborgare kostnader. Rådhusrätten i Varberg uppger, att i allmänhet tillgår så att en sökande i första hand vänder sig till en i orten praktiserande advokat eller saksförare och för honom framlägger sin sak. Är denna skäligen osäker eller den mot vilken sökanden skall vända sig ej fullt solvent, då begäres — yttrar rådhusrätten — fri rättegång med förordnande av biträde för att någon ersättning för det blivande biträdet skall kunna påräknas. Även rådhusrätten i Skara gör gällande, att den fria rättegången stundom missbrukats till utförande av talan, som ibland varit ohemul, ibland hänfört sig till ett så obetydligt intresse, att dess tillvaratagande ej förtjänade något understöd från det allmännas sida, och rådhusrätten i Västerås framhåller att i ett fåtal fall den fattige partens talan på grund av

själva sakens beskaffenhet varit sådan, att fri rättegång icke skäligen bort beviljas.

I detta sammanhang torde slutligen få nämnas, att Allmänna svenska advokatföreningen, utgörande en sammanslutning av huvudsakligen icke rättsbildade sakförare, i en ingiven skrift, vari hemställt om vissa ändringar i lagen om fri rättegång, framhållit bland annat, att dels på grund av den avfattning lagen erhållit i fråga om tillstånd att erhålla fri rättegång, dels på grund av åtskilliga domstolars sätt att tolka bestämmelsen om förordnande av rättegångsbiträde, statsverket vållats dryga kostnader för till och med rena okynnesprocesser, samt att förty såväl i det allmänna som i de enskilda parternas intresse ändringar i lagen vore påkallade.

Speciella
uttalanden.
1. Skärpta
föreskrifter
ang. fattig-
domsgraden.

Det första spörsmål, varom i skrivelsen den 24 februari 1928 begärdes ett uttalande från domhavande och rådhusrätter, gällde, huruvida en skärpning vore påkallad i föreskrifterna rörande fattigdomsgraden. Flertalet häradshövdingar och rådhusrätter ha förklarat någon sådan skärpning ej böra ifrågakomma. Däremot har från många håll framhållits önskvärdheten av, att strängare föreskrifter infördes i fråga om formen för styrkande av partens fattigdom. Bl. a. har därvid hemställt, att den nu medgivna möjligheten att få uppgifterna om partens ekonomiska förhållanden m. m. bestyrkta genom annan än offentlig myndighet, nämligen genom »trovärdig, känd person» måtte bortfalla.

2. Uteslu-
tande av
vissa mål
från fri rätte-
gång.

Bland mål, som i första hand borde uteslutas från den fria rättegången, hava i utlåtandena från flera håll nämnts ärekränkningssmålen och de ofta i samband med dessa stående ringare hemfridsbrotten. Därvid har dock påpekats, att även i dessa mål fall kunna förekomma, då den fattige partens talan kan vara befogad, varför det icke kunde vara lämpligt att helt utesluta målen i fråga från den fria rättegången. Vidare har ifrågasatts, att dylik förmån icke borde beviljas åt svaranden i mål om ansvar för vissa mindre förseelser såsom fylleri och förargelseväckande beteende ävensom i fall av åtal enligt motorfordonsförordningen eller vägtrafikstadgan. En ytterligare begränsning av den fria rättegången, som ställt i fråga, gäller målsägandetalan i de brottmål, som åtalas av allmän åklagare, och från några håll har påyrkats, att fri rättegång överhuvudtaget ej skulle få förekomma för utförande av målsägandetalan i brottmål. Även ännu längre gående beskränningar i den fria rättegången ha från vissa håll förordats, nämligen att den fria rättegången skulle inskränkas till de grupper av mål — de familjerättsliga och barnuppfostringsmålen — beträffande vilka behovet av den fria rättegången starkast gjort sig gällande.

3. Förpröv-
ning rörande
partens talan.

Spörsmålet huruvida domstol bör tilläggas befogenhet att vägra fri rättegång, där partens talan finnes uppenbart ogrundad, har i flertalet av de yttranden, vari nämnda fråga berörts, besvarats jakande. Sålunda yttrar t. ex. häradshövdingen i Södertörns domsaga, att det verksammaste medlet att förhindra okynnesprocesser på statens bekostnad syntes vara att tillägga den beslutande myndigheten befogenhet att på förhand pröva, huruvida rättegången vore skäligen grundad. Häradshövdingen i

Torna och Bara domsaga framhåller, att det syntes mycket önskvärt att — med frångående av beaktansvärda principiella betänkligheter — en förprovning anordnades, varigenom domstolen eller domaren sattes i tillfälle att vägra fri rättegång, där partens talan funnes uppenbart ogrundad. Det har också från enstaka håll yrkats att begränsningen borde gå än längre; så ifrågasätta t. ex. domhavandena i Bollnäs domsaga, Torneå domsaga och Sunnerbo domsaga, huruvida ej sökanden borde visa sannolika skäl för att hans talan kunde antagas vara lagligen grundad. Vidare har ifrågasatts, om ej fri rättegång borde vägras, där partens talan funnes röra en fråga, som ej innebure något väsentligt intresse för parten och med vilken domstolens tid helst icke borde upptagas (domhavanden i Bråbygdens domsaga). I samband härmed har sistnämnde domhavande ifrågasatt, huruvida ej lämpligen borde stadgas skyldighet för part, som önskar fri rättegång, att personligen framställa sin begäran därom. Först då uppstode möjligheten att erhålla en närmare kännedom om hans förmögenhetsvillkor och den sakliga befogenheten av hans talan. Rådhusrätten i Eskilstuna har ansett förprovningen böra omfatta det fall, att värdet av vad part åsyftar att i rättegången vinna är så ringa, att det icke står i rimligt förhållande till kostnaden för rättegången. Jämväl rådhusrätterna i Jönköping och Trälleborg hava förordat en liknande föreskrift.

Emellertid hava även uttalats betänkligheter mot förprovningen, såvitt däri innefattas en provning av frågan om det befogade i partens talan. Häradshövdingen i Ängermanlands södra domsaga avstyrker sålunda anordningen med hänsyn till det ställningstagande till tvisten, vartill domstolen skulle tvingas. Han uttalar ock den förmodan, att förprovningen skulle få ringa ekonomisk betydelse. Liknande synpunkter göras gällande även från andra håll, t. ex. av häradshövdingen i Nora domsaga samt rådhusrätterna i Skara och Örebro. Sistnämnda domstol förordar i stället, att på ort, där rättshjälpsanstalt finnes, ansökan om fri rättegång i regel ingives genom anstaltens försorg. Häradshövdingen i Flundre, Väne och Bjärke domsaga framhåller, att de farhågor, som tidigare uttalats, att förmånen av fri rättegång skulle bli missbrukad, därest ej något slags förprovning rörande det befogade i den fattige partens talan anordnades, syntes ha visat sig överdrivna. Den även från andra håll uttalade förmodan, att en förprovning skulle bli utan större praktisk betydelse delas även av häradshövdingen i Oxie och Skytts domsaga, som emellertid hemställer, att domstol tillägges rätt att, så snart det under målets gång blir klart, att partens talan är uppenbart ogrundad, bestämma, att fri rättegång ej i fortsättningen må äga rum. Ett uttalande i samma riktning har också gjorts av Hälsingborgs rådhusrätt.

Ett stort antal av de hörda myndigheterna hava funnit, att förprovningen rörande behovet av rättegångsbiträde för den fattige parten bör skärpas. Därvid har bl. a. ifrågasatts, att i vissa mål förordnande av rättegångsbiträde icke borde äga rum. Sålunda har föreslagits, att rätten att erhålla biträde i bagatellmål och mindre brottmål borde borttagas (häradshövdingen i Älvdals domsaga). Från flera håll har vidare framhållits, att i mål angående hemskillnad, äk-

4. Skärpt
prövning
rörande be-
hovet av
rättegångs-
biträde.

tenskapsskillnad ävensom i barnuppfostringsmål verkligt behov av rättegångsbiträde endast mera sällan torde förekomma. Det har påpekats, att i dessa mål parterna i regel iakttaga personlig inställelse och att rätten enligt gällande lag är skyldig att sörja för fullständig utredning i målet. Vad särskilt barnuppfostringsmålen angår har erinrats om att, därest lämplig barnavårdsman finnes, rättegångsbiträde ej borde vara behöfligt. Det har uppgivits, att barnavårdsmännen ofta anlita advokat, vilken då i allmänhet begär fri rättegång (domhavanden i Gästriklands östra domsaga).

En annan begränsning, som från vissa håll påkallats, gäller förordnandets innebörd. Domhavanden i Gästriklands västra domsaga har framhållit, att det erbjöde svårigheter att på förhand, vid den tidpunkt då framställningen om fri rättegång gjordes, kunna bedöma, om biträdesförordnande vore överflödigt eller icke. För anhängiggörande av rättegång syntes hjälp åt den fattige parten ofta vara av nöden, men för vidare utförande av hans talan vore bistånd i många fall överflödigt. Det förekomme f. n. exempel på att i mål om hemskillnad och äktenskapsskillnad av enklaste slag, som bort kunna avgöras genom ansökning av båda parterna, uppträdde yrkesutbildade advokater å ömse sidor. Med nuvarande bestämmelser kunde sådant svårligen förhindras. Liknande synpunkter hava framförts av domhavanden i Oxie och Skytts domsaga. T. f. domhavanden i Askims domsaga har upplyst, att i hemskillnads- och äktenskapsskillnadsmål i domsagan, där det ej kunnat utrönas, att särskilda tvistefrågor finnes, förordnades redan nu biträde endast för anhängiggörande av den fattige partens talan. Från Linköpings rådhusrätt har lämnats den upplysningen rörande där tillämpad praxis, att rättens ordförande, därest ej särskilda skäl androges för partens behov att erhålla hjälp för utförandet av sin talan, vägrade förordnande av biträde. Detta gällde framför allt det stora antalet mål, som avsågo hemskillnad och äktenskapsskillnad, ävensom talan enligt lagen om barn utom äktenskap. Därest under handläggningen vid rätten yppades särskilt behov av biträde åt fattig part förordnades biträde av rätten. Även domhavanden i Flundre, Väne och Bjärke domsaga har framhållit önskvärdheten av att biträde förordnades endast för den förberedande utredningen och stämningens uttagande eller för svaromåls avgivande, medan åt domstolen allena borde förbehållas rätt att förordna någon att ytterligare biträda den, som beviljats fri rättegång. Liknande synpunkter ha anförts även av rådhusrätten i Södertälje. Häradshövdingen i Vemmenhögs, Ljunits och Herrestads domsaga har uppgivit, att den praxis genomförts att ej vid stämningens uttagande träffa bestämmelse om rättegångsbiträdes användning utan låta frågan därom hänskjutas till avgörande först vid målets handläggning inför rätten, allt efter det läge, i vilket målet då förelegat. Häradshövdingarna i Listers, Villands, Östra Göinge och Västra Göinge domsagor ha som ett önskemål uttalat, att med förordnande av rättegångsbiträde lämpligen borde anstå, tills målet förekommit vid rätten och sådant förordnande då finnes erforderligt. Även rådhusrätten i Lund har uttalat sig för den anordningen, att biträde till en början förordnades endast för målets anhängiggörande samt att med vidare förordnande finge anstå, tills det under handläggningen visade sig, att biträde vore erforderligt.

En annan punkt, i fråga om vilken önskemål om reformering uttalats gäller den i 5 § stadgade rätt för den fattige parten att, om ej särskilda skäl äro däremot, till rättegångsbiträde få den förordnad, som han därtill föreslår. Domhävanden i Ängermanlands västra domsaga har påpekat, att fattiga parter esomoftast lagt i dagen brist på hänsyn till det allmänna genom att påkalla så dyrbar advokathjälp, att även mycket välbärgade motparter för sin talans utförande icke ansett sig böra offra tillnärmelsevis så stora belopp som de av staten för den fattige parten förskjutna. Även från andra trakter av landet ha klagomål i samma riktning försports. Sålunda yttrar t. ex. domhävanden i Färs härad, att parterna sällan vände sig till någon person i orten t. ex. landsfiskalen utan gemenligen fore till någon stad, där de anlidade advokat, som väl visste, att staten garanterat honom säker inkomst av rättegången, och ej heller försummade att begagna tillfället. Från några håll har yrkats, att föreskriften i 5 § om partens förslagsrätt vid förordnande av rättegångsbiträde helt borde utgå (t. ex. domhävandena i Åse, Viste, Barne och Laske domsaga, Kinda och Ydre domsaga, Hallands mellersta domsaga). Av häradshövdingen i Västra Hälsinglands domsaga har framhållits, att, om bestämmelsen i fråga finge utgå, ändock å de flesta orter kunde förordnas fullt lämpligt biträde, som domhävanden eller rätten fullt kände och till vilken de hyste förtroende och ej, såsom till följd av bestämmelsen ibland skedde, personer med formell kompetens, om vilka domhävanden och rätten ofta visste mycket litet. På några håll har föreslagits, att vissa begränsningar i föreskriftens räckvidd borde ske, så att vid förordnandets meddelande i besparingssyfte avvikelser borde kunna ske från partens förslag, ifall den föreslagne vore avlägset boende och nödigt biträde på närmare håll kunde beredas (rådhusrätterna i Lysekil, Skara, Kristinehamn och Härnösand).

Uttalanden förekomma emellertid också mot de föreslagna inskränkningarna i fråga om förordnande av rättegångsbiträde. Domhävanden i Södertörns domsaga gör gällande, att i flertalet mål parten torde vara oförmögen att utan sakkunnig hjälp utföra sin talan. Därest dylik hjälp undanhölles parten, skulle utredningsarbetet komma att åvila domstolen, vilket åtminstone i de större domsagorna med deras redan nu dryga arbetsbörd skulle verka betungande. Häradshövdingen i Mellansysslets domsaga har framhållit, att i familjerättsmålen kvinnan i regel vore i behov av rättegångsbiträde, och rådhusrätten i Malmö påpekar, att de parter, som anlidade den fria rättegången, genomgående vore personer, som saknade nödig insikt om hur en rättegångstalan skulle anhängiggöras och utföras. Till båtnad ej blott för dem själva utan även för domstolen försåges de därför med biträde. Att statskassan bleve lidande på denna anordning vore visserligen att beklaga, men kunde knappast undvikas. Rådhusrätten avstyrkte därför bestämt, att behovet av rättegångsbiträde underkastades en skärpt prövning, varigenom rätten till biträde inskränktes.

I förberörda skrivelse den 24 februari 1928 berördes även frågan om rättegångsbiträdenas ersättningsrätt, speciellt huruvida det kunde anses lämpligt att en särskild taxa bleve fastställd för biträdesersättningen. Det övervägande antalet av de domhavande och rådhusrätter, som yttrat sig i frågan, hava emel-

5. Rättegångsbiträdes ersättningsrätt.

lertid avstyrkt förslaget om en taxa. Det har därvid framhållits, att hart när öoverstiglga svårigheter mötte att upprätta en för olika orter i landet lämpigt avvägd taxa. Beträffande de nu tillämpade grunderna för biträdesersättningens beräkning har från de flesta håll uppgivits, att ersättning i allmänhet utgår för inställelse efter de grunder, som i sådant hänseende tillämpas i andra mål, men att en viss återhållsamhet iakttages i fråga om utdömande av särskilt arvode till rättegångsbiträdet. Av t. f. domhavanden i Västmanlands norra domsaga har ifrågasatts, att åtgärder borde vidtagas för att förekomma, att ett ombud, som å samma rättegångsdag uppträder i flera mål, får sig tillerkänd ersättning för resa och kost flera gånger. En fördelning borde i stället ske av berörda engångskostnad på samtliga de mål, vari ombudet uppträdde. Ett sådant beräkningssätt tillämpas enligt uppgift redan nu av häradsrätten i Lindes domsaga. Häradshövdingen i Falu domsaga har framhållit önskvärdheten av att bitrådets rätt till ersättning i mål, däri fri rättegång åtnjutes, ej borde vara ovillkorlig, utan åt domstolen borde inrymmas befogenhet att i det slutliga utslaget avgöra, om ersättning till biträdet skall utgå av allmänna medel, varvid domstolen skulle hava att taga hänsyn till om skäl för rättegången förelegat eller icke, i vilket sistnämnda fall ersättning till biträdet icke borde gäldas av allmänna medel. Det kunde nämligen förväntas, att biträdet i tvivelaktiga fall inför risken att icke erhålla ersättning för sitt arbete skulle avråda från rättegång. Liknande synpunkter hava framhållits även av häradshövdingarna i Ölands domsaga, Flundre, Väne och Bjärke domsaga samt i Gudhems domsaga. Rådhusrätten i Östersund har framhållit önskvärdheten av ett stadgande, att ombud, som förordnats till biträde i rättegång åt fattig part och som genom oskicklighet, försummelse eller oförstånd är vållande till onödiga kostnader, borde kunna dömas att till statsverket utgiva sådan kostnad.

6. Skilda
förslag.

I de avgivna utlåtandena ha ytterligare berörts ett par önskemål. Sålunda har domhavanden i Sunnerbo domsaga ifrågasatt, att motparten borde höras öover ansökan om fri rättegång, innan densamma bleve bifallen. Vidare ha från flera håll påtalats de dryga kostnader, som onödigt åsamkas statsverket genom att stämningar ofta delgivas icke genom den närmast boende stämningssmannen utan genom landsfiskalen, som för verkställande av delgivningen måste företaga kostsamma resor. Slutligen har påpekats, att från fri rättegång borde kunna undantagas sådana mål, i vilka det med rättegången avsedda ändamålet lika väl kunde vinnas genom parternas gemensamma ansökan, medan från annat håll (domhavanden i Södertörns domsaga) ifrågasatts utsträckning av fri rättegång till vissa ansökningsärenden, nämligen ansökningar rörande hemskillnad och äktenskapsskillnad.

Fri process i
Danmark och
Norge.

I Danmark och Norge beviljas fri rättegång ej av domstol utan av administrativ myndighet. I Danmark meddelas beslut av amtmanden, såvitt angår rättegången i underrätt, samt av justitieministern, såvitt angår mål vid Landsret och Højesteret. I Norge beviljas fri process av Justisdepartementet. Statskassans kostnader för fri process hava under de senare åren uppgått i Danmark (invånarantal 3,420,000) till omkring 125,000 kronor och i Norge (invånarantal 2,650,000) till omkring 75,000 kronor, för finansår räknat.

Inom justitiedepartementets lagavdelning har med biträde av särskilt tillkallade sakkunniga, rådmannen Frans August Lind och advokaten Cyril Holm upprättats ett utkast till lag om ändring i vissa delar av lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång, åsyftande att råda bot på de missbruk, som i de återgivna yttrandena påtalats. Över detta utkast hava utlåtanden avgivits av rikets hovrätter och Sveriges advokatsamfund. Utkastet med tillhörande motivering och däröver avgivna utlåtanden torde såsom bilagor få fogas vid detta protokoll (bilaga I och II).

*Utkast till
ändringar
i lagen.*

Svea hovrätt har i sitt yttrande förklarat sig ha funnit, att fränsett vissa detaljmärkningar det remitterade utkastet vore välgrundat. Göta hovrätt har icke haft något att erinra mot lagutkastet. Även hovrätten över Skåne och Blekinge har förklarat att, efter beaktande av vissa smärre jämkningar, de föreslagna bestämmelserna vore i stort sett riktiga och borde kunna föra till målet. Rörande det allmänna behovet av en revision av lagen har hovrätten framhållit, att, såsom gällande lagbestämmelser vore avfattade, de lämnat utrymme för en utveckling av den fria rättegången, som ej varit avsedd och ej heller vore önskvärd. Ofta hade den fria rättegången blivit mera en god inkomstkälla åt rättegångsbiträdena än till hjälp för fattiga parter. Mången gång hade kostnaderna stegrats genom förordnande av biträde, där så ej varit erforderligt, eller av biträde, som på grund av sin från rätten avlägsna boningsort dragit onödigt stora kostnader. Vederbörande domare hade ej ansett sig böra vägra att före målets anhängiggörande förordna biträde för dess utförande, ehuru han ej då kunnat bedöma behovet därav. Förfarandet hade i viss mån urartat till schablon med prövning av till stor del formell natur.

Även Sveriges advokatsamfund har i sitt yttrande uttalat, att vissa besparingar i statens kostnader för den fria rättegången vore önskvärda, ehuru de enligt samfundets mening vore möjliga redan inom ramen för den nuvarande lagen. Sökandens behov av fri rättegång och biträde kunde underkastas en mera ingående prövning än som nu understundom vore fallet. Vidare borde bättre kontroll kunna utövas från domstolarnas sida över det sätt, varpå förmånen begagnades, vilket vore så mycket mer angeläget som fria rättegångar visat sig lida av viss benägenhet att svälla. En omdömesgill processledning i förening med tillbörlig hänsyn till personliga kvalifikationer vid förordnandet av biträden skulle härutinnan kunna åstadkomma förbättring. I den mån det remitterade utkastet vore ägnat att giva en impuls till en friare, mera personlig prövning av de frågor, som inverkade på beviljandet av fria rättegångar, vore detsamma att hälsa som ett steg i rätt riktning. Emot åtskilliga av de föreslagna ändringarna ville emellertid advokatsamfundet framställa erinringar. Förslaget borde icke utan väsentliga omarbetningar läggas till grund för lagändring.

Såsom av den föregående utredningen framgår, hava kostnaderna i anledning av lagen om fri rättegång stigit till belopp vida överstigande vad som vid lagens antagande beräknades. Medan utgifterna för det allmänna enligt 1917 års kommittéförslag uppskattades till 150,000 kr. om året, varav hälften för-

*Departement-
schefen.*

väntades återinflyta till statskassan genom att rättegångskostnaderna bleve ålagda den fattiga partens motpart, hava nettoutgifterna under senast tilländalupna budgetår uppgått till över 500,000 kr., och tendensen i anslagsbelastningen under löpande budgetår utvisar fortsatt stegring. Riksdagens revisorer hava ock, på sätt i det föregående nämnts, haft anledning att därå fästa uppmärksamheten. Även om vid jämförelse mellan de ursprungligen beräknade kostnaderna och de numera konstaterade ej bör förbises, att lagen berett fri rättegång i vidsträcktare omfattning än från början förutsattes, att en, ej minst för de mindre bemedlade folklagren betydelsefull lagstiftning under det senaste årtiondet kommit till genomförande, samt att slutligen själva tidsandan och jämväl de senare årens sociala utveckling fört med sig, att en mångfald tvister bland de mindre bemedlade, vilka tidigare mera sällan kunnat komma under rättslig reglering, numera underkastas domstols prövning, så kvarstår dock — och därom bära de i det föregående återgivna yttrandena oförtydligt vittne — att den fria rättegången i många fall blivit utnyttjad i en omfattning och på ett sätt, som icke kan anses förenligt med den uppgift i samhällslivet, som institutet i fråga bör ha att fylla.

Redan i 1917 års sakkunnigbetänkande uttalades vissa farhågor, att den fria rättegången kunde komma att missbrukas. För den bemedlade — yttrades i betänkandet— utgjorde redan tanken på de med en process förenade ekonomiska uppoffringarna en hämsko på lusten att i onödan anställa rättegång. Skulle samhället för den fattige undanröja varje hämmande moment härutinnan, så ställdes i själva verket på hans omdömesgillhet och självbehärskning större krav än på den bemedlades. Och det syntes ej låta sig försvaras att sålunda genom ett okontrollerat beviljande av fri rättegång för fattigt folk öka frestelsen att processa. Visserligen borde fattigdomen ej vara någon till hinder för ernående av vad honom med rätta tillkomme, men den borde ej heller få vara ett fribrev för trätlystnaden att ohämmat driva sitt spel. Vissa inskränkningar i den fria rättegången vore påkallade ej blott av plikten att skydda statskassan för onödiga kostnader utan även av skyldig hänsyn till den fattiges motparts intresse. Ty om än denne i domen finge sig tillerkänd full ersättning för sina rättegångskostnader, så vore dock denna ersättningsrätt oftast endast en rätt på papperet. Ett försök att hos den fattige uttaga det utdömda beloppet skulle i många fall endast vålla vederbörande ytterligare kostnader. Därjämte syntes emellertid även den fattige partens eget intresse bjuda, att samhället med varsamhet och urskillning genom särskilda förmåner beredde honom lättnader vid rättegångars utförande. Ty i sista hand finge även den fattige själv bära ansvaret för sina gärningar. Anställde han en uppenbart ogrundad talan, komme han att i domen drabbas av kostnaderna för processen. Det skulle därför vara en missriktad humanitet, om lagstiftaren av ömhet för den fattiges rätt låte sig förledas att bereda honom tillfälle att helt okontrollerat taga samhällets rättshjälp i anspråk.

Erfarenheten har för visso bestyrkt, att de sålunda uttalade farhågorna ägde fog.

De i det föregående lämnade uppgifterna rörande fördelningen av statsverkets kostnader för den fria rättegången på olika ändamål utvisar, att av hela det belopp å i runt tal 565,000 kronor, som av statsverket förskjutits i de vid underrätt under år 1927 slutligt avgjorda mål, i vilka fri rättegång varit part beviljad, omkring två tredjedelar eller 380,000 kronor utgjorts av arvoden och reseersättningar till rättegångsbiträden. Att utgifterna för berörda ändamål kommit att stiga till så avsevärda belopp torde framför allt vara beroende därpå, att rättegångsbiträde förordnats i långt större utsträckning än som vid lagens tillkomst varit avsett. I motiveringen till 1917 års kommittéförslag framhölls, att av ordalydelsen i det föreslagna stadgandet om förordnande av rättegångsbiträde — vilket stadgande i stort sett överensstämmer med gällande lags — framginge, att den fattige parten i regel själv borde utföra sin talan och att endast undantagsvis rättegångsbiträde borde förordnas. Särskilt borde beaktas — yttras vidare — att partens bristande rättskunskap i och för sig ej finge vara tillräcklig grund för förordnande av biträde. I enklare fall syntes nämligen domaren genom utövande av en effektiv processledning kunna tillräckligt sörja för, att ej partens rättsokunnighet lände honom till men. Såsom regel borde också uppställas kravet, att rättegångsbiträde ej förordnades före ett måls anhängiggörande, med mindre motparten hörts över ansökningen.

Praxis har emellertid, såsom nämnts, icke gått i den riktning, som i förarbetena till lagen angavs. En jämförelse mellan rättsstatistiken för 1921, det första år, för vilket siffror finnas tillgängliga, och 1927 visar, dels att antalet mål, i vilka rättegångsbiträde förordnats för fattig part, ökats från 1,764 till 4,481, dels att de mål, i vilka biträde icke förordnats, allenast stigit från 306 till 347. Medan alltså år 1921 antalet av de mål, i vilka den fattige parten utförde sin talan utan biträdeshjälp, utgjorde ej fullt 15 procent av samtliga fria rättegångsmål, har sistnämnda siffra år 1927 sjunkit till omkring 7 procent. Biträde har sålunda förordnats i 93 procent av samtliga dylika mål.

Anledningen till den nu berörda utvecklingen torde framförallt ligga däri, att på ort, där rättshjälpsanstalt ej finnes, de fattiga parterna i allmänhet vända sig direkt till en advokat eller sakförare. Denne omhändertar då ärendet samt utverkar fri rättegång jämte förordnande för sig själv såsom rättegångsbiträde. Genom att biträdet sålunda redan på det rent förberedande stadiet skjutes in mellan domstol och part inträder en viss isolering dem emellan, och rätten eller dess ordförande blir merendels icke i tillfälle att kunna bedöma, huruvida parten verkligen är ur stånd att själv i rättegången tillvarataga sina intressen. Förordnande av rättegångsbiträde meddelas därför ofta utan någon närmare prövning. Den bristande kontroll, som härvidlag från domstolarnas sida torde övas, leder i sin tur till att rättegångsbiträdena långt ifrån att självmant avstyra processer i fall, där fri rättegång kan för huvudmannen utverkas, tvärtom mången gång främja igångsättandet av sådana. Den fria rättegången är sålunda redan i sig själv i viss mån ägnad att stimulera ett rättegångsombud att driva fram en process, från vars förande han kanske skulle avrätt, ifall hans huvudman hade haft att svara för rättegångskostnaderna. För ett omdömesgillt biträde åt en icke obemedlad part utgör nämligen

redan tanken på den ekonomiska risk, som hans huvudman utsättes för, givetvis ett hämmande moment vid bedömande av frågan, huruvida rättegång bör anhängiggöras eller ej. Har nämligen biträdet på grund av bristande omtanke härutinnan åsamkat klienten utgifter, äventyrar han förtroendet från klientelens sida och skadar därmed sin egen näringsutövning, vartill kommer att den ersättning för processens förande, som han må påräkna att av sin huvudman utfå, måhända helt eller delvis uteblir. Dylika hämmande moment saknas eller föreligga i mindre grad hos ett ombud, som åt sin huvudman utverkar fri rättegång och därvid blir berättigad att, hur än rättegången utfaller, uppbara sin ersättning av statsmedel. Ej endast statsverket betungas därav. Missbruket av den fria rättegången förorsakar också dem, som bli instämnda i rättegången, betydande kostnader och jag har mig bekant fall, då den fattiges motpart åsamkats kostnader å tusentals kronor för en rättegång, som av den fattige parten anställts utan ringaste fog.

Det synes mig, att lagstiftningen — såväl av omtanke om den fria rättegångens sociala uppgifter som av hänsyn till att staten ej bör ekonomiskt stödja ett i många fall gagnlöst och rent av anstötligt processmakeri — icke kan undgå att vidtaga åtgärder för att stävja de missbruk, vartill de nu gällande bestämmelserna givit anledning. Härvid bör emellertid tillses att ej sådana medel tillgripas att, om ock missbruken därmed skulle undanröjas, de fattiga parternas berättigade intressen komme att trädas för när. Framför allt bör syftet med den ifrågasatta revisionen vara att åtminstone förhindra, att förmånen av fri rättegång exploateras för privatekonomiska intressen, som föga ha att skaffa med den fria rättegångens i sig behjärtansvärda uppgift.

Följande riktlinjer hava synts mig böra läggas till grund för den ifrågasatta revisionen av lagen. Den beslutande myndigheten beredes tillfälle att vägra fri rättegång, där partens intresse att överhuvud få sin sak prövad av domstol måste anses synnerligen ringa. En mera ingående prövning av behovet av biträde sker, varvid tillses, att onödigt kostbart biträde icke väljes. Domstol beredes tillfälle att genom nedsättning i arvodet inskrida mot biträde, som utan skäl drivit rättegång. Återhållsamhet inom lagens ram med det allmännas utgifter inskärpes.

Det på grundval av dessa riktlinjer utarbetade utkastet har jag i anledning av de anmärkningar som mot detsamma framkommit låtit överarbeta inom justitiedepartementet; och torde jag nu få anmäla och närmare redogöra för det sålunda reviderade förslaget.

1 §.

Gällande lag innehåller i första stycket av denna paragraf föreskrifterna om fattigdomsgraden. Såsom tidigare nämnts hava flertalet häradshövdingar och rådhusrätter förklarar någon skärpning i dessa bestämmelser ej böra ifrågakomma. Denna uppfattning delas också av mig. Däremot äro strängare föreskrifter påkallade i fråga om styrkande av partens fattigdom, en fråga vartill jag i det följande under 4 § återkommer.

Första stycket har i enlighet med den nya jorddelningslagens terminologi

undergått allenast den formella jämkning, att orden 'första domstol i skiftes-mål' utbyts mot 'första domstol i jorddelningsmål'.

Det är redan i det föregående nämnt, att ett stort antal av de hörda myndigheterna uttalat sig till förmån för införande av rätt för domstol eller dess ordförande att avvisa framställning om fri rättegång, där sökandens talan är uppenbart ogrundad. En dylik förprövning förordades i 1917 års kommittéföreläggelse. I motiven framhölls, att sökandens talan måste anses såsom uppenbart ogrundad, dels om sökanden alls icke förmått att på ett tillfredsställande sätt argumentera sitt rättsanspråk eller anföra skäl till befrielse från den av motsidan påstådda förpliktelsen, dels ock om så visserligen vore fallet, men av den verkställda utredningen klart framginge, att de åberopade rättsfakta ej kunde hava inträffat. Förprövningen upptogs emellertid ej i propositionen till 1919 års riksdag. Vid förslagets remitterande till lagrådet den 22 mars 1918 framhöll dåvarande chefen för justitiedepartementet, att såväl principiella grunder som praktiska skäl syntes tala emot förprövningens införande i den tillämnade lagstiftningen. Lagförslaget avsåg att utjämna den ogynnsamma ställning, varuti en mindre bemedlad i jämförelse med en ekonomiskt bättre situerad befunne sig, då det gällde att genom rättegång hävda sin rätt. Att den fattige partens rätt att erhålla de förmåner, som kunde medföra ett dylikt utjämnande, gjordes beroende av en prövning i sak redan vid rättegångens början, syntes så mycket mindre tilltalande, som den bemedlade parten ägde möjlighet att under processens hela förlopp åstadkomma en utredning, som kunde komma att giva stöd åt en talan, vilken vid en förprövning möjligen kunnat framstå såsom obefogad. En dylik prövning måste bliva av summarisk beskaffenhet och till följd härav också mindre tillförlitlig. Och vådan av ett felaktigt bedömande av partens talan vid en förprövning syntes få betraktas såsom så mycket större, som det icke vore uteslutet, att förprövningens förefintlighet i och för sig kunde vara ägnad att medföra rubbning i förtroendet för domarens eller rättens opartiskhet i ett mål, däri förprövning ägt rum. Förprövningen syntes, lagd i domarens eller rättens hand, lätt kunna giva anledning till en känsla av rättsosäkerhet och godtycke för den fattige, som sökte utfå sin rätt.

Även om den erfarenhet, som sedermera vunnits beträffande lagens tillämpning, givit vid handen, att allvarliga missbruk av den fria rättegången förekommit, vilka missbruk möjligen i någon mån skulle kunnat stävjas, om den ifrågavarande förprövningen kommit till genomförande, synes mig dock ett införande av en dylik förprövning på grund av de principiella erinringar, som kunna riktas mot densamma, icke böra ifrågakomma. I första hand lär man i varje fall böra på andra vägar söka vinna en begränsning av kostnaderna.

I de av häradshövdingar och rådhusrätter avgivna yttrandena har flerstädes hemställts, att i vissa slag av mål parterna ej borde kunna komma i åtnjutande av fri rättegång. Därvid har närmast hänvisats på ärekränkningssmålen ävensom polisförseelser och en del andra mindre brottmål. Vidare hava också ifrågasatts vissa begränsningar beträffande fri rättegång för utförande av målsägande-

talans i brottmål. Slutligen har från några håll yrkats, att mål, som äro av ringa betydelse för parten, måtte uteslutas från berörda förmån.

Att i lagen angiva vissa grupper av brottmål, i vilka fri rättegång ej skulle kunna beviljas, synes icke böra förordas. I främsta rummet skulle väl därvid ärekränkningssmålen komma i fråga, men även i dylika mål kunna intressen stå på spel, som äro av den betydelse att möjlighet till fri rättegång ej bör vara utesluten. För övrigt må beaktas, att i förevarande hänseende någon rationell gräns näppeligen kan dragas mellan bagatellartade brottmål inbördes eller ens mellan brottmål och civilmål. Med de sistnämnda böra ju i varje fall likställas sådana brottmål, i vilka talan om ansvar ej föres. Men att i avseende å möjligheten att vinna berörda förmån införa strängare restriktioner, när talan om ansvar är väckt, än när talan begränsas till enbart skadestånd, skulle vara föga rimligt. Därtill kommer, att skäl givetvis kunna finnas att begränsa den fria rättegången även i fråga om de civila bagatellmålen, särskilt sådana, som tillkommit i uppenbart trakasseringssyfte.

I anslutning till vad i några av de av häradshövdingar och rådhusrätter avgivna yttrandena hemställts har jag funnit en lämplig lösning av spörsmålet kunna ernås, därest sådana fall, i vilka det måste anses vara av synnerligen ringa betydelse för parten, att hans talan vinner prövning, uteslutas från den fria rättegången. De valda ordalagen avse att framhäva, att den prövning, som rätten eller dess ordförande har att företaga, icke gäller, huruvida partens talan synes mer eller mindre välgrundad och således kan anses ha utsikt att vinna bifall, utan avser frågan, huruvida partens intresse att få sin sak prövad av domstol måste objektivt sett betecknas såsom synnerligen ringa. Ett sådant fall synes exempelvis föreligga, om en person vill föra process om ett krav mot någon, som ostridigt saknar utmätningsbara tillgångar. Lika litet som en förständig man, vilken själv får betala sina rättegångskostnader, spiller pengar på dylikt, lika litet bör staten göra det. En annan grupp mål som genom den föreslagna bestämmelsen kommer att uteslutas äro sådana, i vilka part av uppenbar trakasserilusta drives att processa. I båda fallen avser begränsningen att förhindra ett processande på statens bekostnad, där detta skulle kunna betecknas som meningslöst eller nära nog anstötligt.

Att såsom Sveriges advokatsamfund föreslagit utvidga domarens befogenhet att vägra fri rättegång till fall, där kostnaderna för utredning och genomdrivande av den obemedlades anspråk kunde antagas bliva så stora, att de icke stode i rimlig proportion till värdet av hans intresse i saken, skulle måhända kunna leda till en verksam begränsning. Då emellertid en dylik prövning kan anses vara av alltför ömtålig art för att böra läggas i domstolens hand, har ett stadgande i sådan riktning synt mig åtminstone för närvarande icke böra upptagas i lagen.

Det av mig föreslagna stadgandets avfattning ger vid handen, att den ifrågasatta begränsningen närmast har avseende på kärande- eller målsägandetalan. För en svarande eller tilltalad kan frågan, huruvida han har ett synnerligen ringa intresse i att hans talan vinner prövning, svårligen uppstå.

Med ifrågavarande nya bestämmelse har sammanförts redan gällande stad-

gande om rätt att vägra fri rättegång, därest partens talan grundar sig på överlåtelse, som kan antagas hava skett i syfte att därmed vinna fri rättegång.

Tredje stycket svarar oförändrat mot andra stycket första punkten.

2 §.

Andra stycket i denna paragraf har undergått en formell jämkning, betingad därav att till 5 § ansetts böra överflyttas de i förslaget något utförligare än i gällande lag bestämda förutsättningarna för förordnande av rättegångsbiträde åt fattig part.

4 §.

I anledning av den kritik, som i ett stort antal yttranden riktats mot gällande stadganden om bestyrkande av fattig parts uppgift rörande hans förmögenhets- och familjeförhållanden, har ur denna paragraf uteslutits den möjlighet, som nu finnes att få uppgiften i fråga bestyrkt av 'trovärdig, känd person', varjämte kravet på sådan uppgift i enlighet med Svea hovrätts hemställan för angivet fall gjorts obligatorisk. Med hänsyn till vad vidare från samma hovrätts sida anförts emot utkastet i denna del har i det överarbetade förslaget Kungl. Maj:t tillagts befogethet att bestämma vilka offentliga myndigheter, som må äga behörighet att meddela i paragrafen avsett intyg. Formulär till uppgiften torde liksom hittills böra fastställas av Kungl. Maj:t, och synas vissa ändringar böra vidtagas i gällande formulär i syfte att därigenom större garanti må vinnas för uppgiftens riktighet.

5 §.

Inledningsvis har jag redan haft tillfälle att nämna, att rättegångsbiträde i praxis kommit att förordnas i långt större utsträckning än som under förarbetena till lagen var tänkt, och att anledningen till denna utveckling framförallt torde ligga däri, att de fattiga parterna i allmänhet vända sig direkt till någon advokat eller sakförare, varigenom vållas en viss isolering mellan domstol och part. En reform på området synes mig böra i första hand syfta till att bryta denna isolering och ställa domstol och part i omedelbar förbindelse med varandra. Det kunde då synas lämpligt att på ort, där rättshjälpsanstalt ej finnes, åvägabringa den önskade förbindelsen redan på det förprocessuella stadiet. Parten borde därför föranledas att redan i och för stämningens uttågande vända sig till domstolen, där hjälp i berörda hänseende i så fall borde lämnas. Rättens ordförande skulle då kunna bilda sig en uppfattning om partens behov att i den blivande processen komma i åtnjutande av hjälp av ett rättegångsbiträde. Genom att tillämpa denna procedur vid behandling av ansöknings om fri rättegång skulle en nära anknytning vinnas till de planer i berörda hänseende, som lågo till grund för 1916 års utkast. Det var här tänkt, att den fattige parten skulle hos rätten erhålla biträde med avfattandet av stämningsansökan och att den ökade arbetsbörda, som härav skulle föranledas, borde för häradsrätternas del kompenseras genom att på statens bekostnad å varje domsagokansli bleve anställd en förste notarie med vissa självständiga

uppgifter i fråga om den kostnadsfria rättegångens inledande. Om ock en återknytning till denna tanke syntes önskvärd, ej minst med hänsyn därtill att i så fall en säkerligen effektiv besparing skulle vara att emotse, hade dock en dylik utväg ej beträffats i utkastet — detta närmast av den anledningen att det förmenades bliva svårt att bryta den praxis, som härutinnan utbildat sig.

Frågan om förordnande för ombudet att biträda den fattige parten vid talans utförande skulle däremot enligt utkastet i regel komma under bedömande först sedan parten personligen varit i målet tillstådes och domaren därigenom blivit i tillfälle att med någorlunda säkerhet avgöra, huruvida parten verkligen vore ur stånd att själv i rättegången tillvarataga sina intressen. Då vid första handläggningen av målet motparten i regel förväntades kunna bli hörd, innan förordnande meddelades, ansågs också kunna undvikas den olägenheten, som vore förbunden med den nuvarande ordningen för förordnande av rättegångsbiträde, nämligen att dylikt biträde anlätades även i fall, där den fattige partens talan lämnades av motparten obestridd.

Utkastet i denna del har lämnats utan anmärkning av hovrätterna. Där emot har advokatsamfundet förklarat den föreslagna ordningen icke blott vara opraktisk utan i vissa fall även ägnad att äventyra den obemedlades rätt. I sistnämnda avseende har styrelsen erinrat om att i en del familjerättsmål provisoriska förordnanden böra utverkas redan vid första rättegångstillfället. Vidare har styrelsen som sin förvissning uttalat, att en dylik bestämmelse skulle föranleda en ökning i antalet rättegångstillfällen och därmed av kostnaderna för det allmänna och för motparten, vilket skulle strida mot den gagneliga koncentrationstendens, som under de sista åren gjort sig gällande.

Vad de berörda familjerättsmålen beträffar synes advokatsamfundet ha förbisett, att vid regeln om biträdes förordnande vid första rättegångstillfället fästs det förbehåll, att ej särskilda skäl till annat föranledde. Skulle i det av advokatsamfundet åsyftade fallet ett provisoriskt beslut, t. ex. om bidrag av ena maken till den andras underhåll, böra utverkas redan vid första rättegångstillfället, och kan icke, genom ett i stämningen framställt yrkande härom, den fattige partens intresse anses tills vidare behörigen tillgodosett, torde föreligga just ett sådant särskilt skäl för domaren att redan i samband med att fri rättegång beviljas meddela rättegångsombudet förordnande att jämväl i fortsättningen utföra partens talan. Det förhållande, att sålunda i *vissa* mål ett dylikt fortsatt förordnande genast bör meddelas, läser icke kunna motivera ett bibehållande av den nu ganska allmänt rådande praxis att meddela ett dylikt generellt förordnande i så gott som *alla* mål och således även i de icke tvistiga målen.

Den andra erinran, som advokatsamfundet haft att göra mot förslaget, gäller farhågan, att genom ett framflyttande av prövningen om eventuellt fortsatt biträdesförordnande till första rättegångstillfället rättegångarna skulle uttänjas, vilket skulle stå i strid med den rådande koncentrationstendensen. Denna synpunkt är mig icke främmande, och den uttalade förmodan ligger rätt nära till hands. Emellertid vill jag till en början erinra, att enligt advokatsamfundets egen framställning den nu rådande praxis med generellt för-

ordnande redan vid rättegångens början ej synes ha varit ägnad att mera allmänt befrämja en starkare koncentration i de fria rättegångarna, i det att samfundet självt klandrat den frestelse, som i de fria rättegångarna skulle framträtt att icke iakttaga tillbörlig återhållsamhet i avseende å anhopning av processmaterial. Om således å ena sidan den nuvarande ordningen visat sig föga främja koncentrationstendensen, så må å andra sidan till förmån för utkastet nämnas, att den däri upptagna ordningen — att i regel ej förrän vid första rättegångstillfället förordna biträde för talans utförande — med gott resultat tillämpats vid vissa domstolar. Det torde ligga nära till hands att antaga, att biträde, som handhaft rättegångens anhängiggörande, ej underlåter att, där han vid en omdömesgill prövning finner, att verkligt behov av fortsatt biträdeshjälp föreligger, jämte parten inställa sig vid målets första handläggning. Därtill torde han för övrigt mången gång föranledas av önskan att vid rätten själv framställa sitt anspråk på ersättning för redan å saken nedlagt arbete. Självfallet löper han risken av att icke alltid få fortsatt förordnande såsom biträde, i det att domstolen kan finna parten äga förmåga att själv utföra sin talan, men just tanken härpå bör föranleda ett mera restriktivt bedömande från hans sida av frågan huruvida talan är sådan, att han bör åtaga sig utförandet av densamma, varigenom jämväl mera allmänt skulle skapas det hämmande moment för honom i avseende å tillrådandet av rättegångar, som föreligger, då han har att göra med en bemedlad part. För övrigt kan ifrågasättas, huruvida icke just ur koncentrationssynpunkt vissa fördelar stå att vinna med den i utkastet föreslagna ordningen, i det att genom partens personliga närvaro vid rätten det i en hel del fall lär bli möjligt att snabbare än eljest kunnat ske avgöra målet. Då jag sålunda i allt väsentligt kan giva min anslutning till utkastet i denna del, har jag ansett detsamma böra upptagas i förslaget, om ock därvid avfattningen jämkats i syfte att möjliggöra en något smidigare tillämpning.

I syfte att föranleda domstolarna att i allmänhet iakttaga önskvärd återhållsamhet i fråga om förordnande av rättegångsbiträde har föreslagits en något strängare formulering i avseende å villkoren för att erhålla biträde överhuvudtaget. Därjämte hade i utkastet genom orden 'själv eller genom någon, som å tjänstens vägnar lämnar honom bistånd' avsetts att understryka, att i den mån exempelvis åklagare i fråga om utförande av målsägandetalan i brottmål, i vilka han å tjänstens vägnar för ansvarstalan, samt vidare barnavårdsman i mål rörande barnuppfostringsbidrag m. m. kunde anses lämna parten erforderligt bistånd särskilt rättegångsbiträde icke borde förordnas. Härvidlag torde beträffande åklagarens ställning få erinras om att 1917 års kommittéförslag rörande fri rättegång principiellt uteslöt målsäganden från förmånen av fri rättegång i sådana brottmål, där brottet hörde under allmänt åtal eller efter angivelse finge åtalas av allmän åklagare. Begränsningen i fråga motiverades med att målsägande i dylika brottmål i allmänhet syntes kunna påräkna biträde av allmänne åklagaren.

Mot den sålunda föreslagna avfattningen hava de tre hovrätterna icke haft någon erinran att framställa. Advokatsamfundet har däremot avstyrkt stadgan- det. Samfundets yttrande synes emellertid bero på en missuppfattning av be-

stämmelsens innebörd. När i utkastet talas om 'någon, som å tjänstens vägnar lämna parten' bistånd, innefattar en sådan föreskrift givetvis ej, såsom samfundet förmenat, ett *åläggande* för åklagaren att bistå målsäganden vid utförande av hans talan. I stadgandet kan rimligtvis icke inläggas mera än att i de fall, då den för utförande av åklagarens ansvarstalan erforderliga utredningen helt eller i allt väsentligt täcker jämväl målsägandens ansvars- eller skadeståndstalan eller ock åklagaren är villig lämna målsäganden erforderligt bistånd och av rätten finnes lämpad härför, särskilt rättegångsbiträde för den fattige parten ej skulle behöva förordnas. Vad dernäst barnavårdsmännens ställning i rättegångar om barnuppfostringsbidrag beträffar, må framhållas, att det bistånd, som från barnavårdsmännens sida lär kunna påräknas, närmast avser de barnavårdsmän, som i större utsträckning ägna sig åt uppgiften och åtnjuta avlöning från vederbörande kommun. Att dessa barnavårdsmän i en hel del fall lämpligen torde kunna tagas i anspråk i berörda hänseende har i ett stort antal av de avgivna utlåtandena framhållits. Det må också erinras om, att det i här ifrågavarande mål i lagen ålagts domstolen att sörja för fullständig utredning. Att, såsom nu på sina håll sker, barnavårdsmannen för ändamålet anlitar ett särskilt rättegångsombud, föranleder en ofta onödigt ökning av det allmännas kostnader. Därjämte må, vad såväl åklagarens som barnavårdsmannens ställning beträffar, erinras, att det helt lagts i domstolens hand att efter omständigheterna bedöma, huruvida den fattige partens talan är av så invecklad beskaffenhet, att den ej kan behörigen utredas med mindre ett särskilt rättegångsbiträde ställes vid hans sida. Vad advokatsamfundet anfört har sålunda icke föranlett mig att frångå utkastet, dock har till undvikande av missförstånd orden 'å tjänstens vägnar' utbytt mot orden 'i tjänsteställning eller eljest'.

Enligt tredje stycket i 5 § gällande lag må, där part till rättegångsbiträde föreslagit person, som i andra stycket avses, avvikelse från förslaget ej ske såfram ej särskilda skäl därtill äro. Såsom av förarbetena framgår (se första lagutskottets utlåtande 1919, nr 27 sid. 17) var avsett, att under uttrycket särskilda skäl borde inbegripas även det fall, att anlitan av en *viss* advokat skulle föranleda oskäligen kostnader för statsverket. Av utredningen framgår emellertid, att till rättegångsbiträde mången gång på förslag av part förordnats avlägset boende advokat, varigenom onödiga kostnader vållats statsverket. I syfte att leda domstolspraxis över till vad med lagbudet ursprungligen avsetts har den i andra stycket nu stadgade företrädesrätten i utkastet begränsats till dem, som vid rätten pläga utöva yrkesmässig advokatverksamhet. En dylik begränsning är enligt min mening så mycket naturligare som det givetvis är av betydelse att till rättegångsbiträde förordnas någon som domstolen känner väl till. Härigenom blir domstolen ock i tillfälle att mera ingående pröva biträdets lämplighet att utöva ombudsmannaskap i hithörande mål och, där så finnes påkallat, vägra honom ytterligare förordnande. Vid stadgandets upptagande i förslaget har det emellertid syntts böra jämkas i av advokatsamfundet angiven riktning, och förty erhållit den avfattning, att företrädesrätt tillagts den, som vid rätten yrkesmässigt utövar advokatverksamhet och ej är avlägset boende.

7 §.

Enligt gällande lag (7 §) kan fri rättegång återkallas, om partens förmögenhetsförhållanden under rättegången så förbättrats, att han utan intrång i de medel, som äro nödiga för hans eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet, finnes kunna gälda kostnaden för rättegången. Vidare kan den fria rättegången återkallas, om parten berett sig dylik förmån, oaktat hans talan grundar sig på överlåtelse, som kan antagas hava skett i syfte att därmed vinna fri rättegång. I det remitterade utkastet var föreslaget, att befoegenhet skulle tilläggas domstolen att bl. a. återkalla sådan förmån även i fall, där partens talan funnes vara uppenbart ogrundad. Emot det föreslagna stadgandet har från Svea hovrätt och hovrätten över Skåne och Blekinge anmärkts, att det vore svårt att inse, huru rätten, om den funne sig kunna konstatera den uppenbart obefogade beskaffenheten av partens talan, skulle kunna undgå att omedelbart företaga målet till avgörande och därmed för sin del avklippa spörsmålet om förmånens fortbestånd. Liknande synpunkter ha även framförts av advokatsamfundet. Även om stadgandet i något enstaka fall skulle kunna bliva av praktisk betydelse, har jag, med hänsyn till vad sålunda anförts, funnit detsamma icke böra upptagas i förslaget. Däremot bör givetvis, om fri rättegång icke hade bort beviljas på den grund, att det måste anses vara av synnerligen ringa betydelse för parten, att hans talan vinner prövning, men detta blir uppenbart först under rättegångens lopp, domstolen äga befoegenhet att förordna, att förmånen av fri rättegång skall upphöra. Den i det remitterade utkastet i form av en hänvisning till första paragrafen andra stycket intagna bestämmelsen har sålunda i förslaget bibehållits.

Advokatsamfundet har — i anslutning till sin vid 1 § uttalade uppfattning om behovet av viss förprövning i motsvarande fall — vid denna paragraf framhållit, att möjlighet syntes böra öppnas för domstol att förordna om upphörande av beviljad fri rättshjälp, då antagas kan att kostnaderna för utredning och genomdrivande av den obemedlades anspråk skulle bli så stora, att de icke stode i rimlig proportion till värdet av hans intresse i saken. På enahanda grunder, som anförts vid 1 §, har jag funnit mig icke böra förordna en dylik utvidgning av återkallelserätten. Därest domstolarna allvarligen bemöda sig om att genom en effektiv processledning verka för koncentration i rättegången, tror jag att vad med samfundets yrkande åsyftats skall kunna på ett nöjaktigt sätt vinnas.

10 §.

I denna paragraf har allenast hänvisningen till 1 § undergått erforderlig jämkning.

14 §.

I syfte att bringa till genomförande det redan i förarbetena till lagen uttalade önskemålet, att rättegångsbitrådets ersättning bestämmes icke efter antalet inställelser utan efter det arbete, som rättegången krävt, hava föreskrifterna om bitrådets ersättningsrätt undergått den ändring, att bitrådet — utöver

ersättning för nödvändiga utgifter — skall åtnjuta ersättning för det arbete han nedlagt å rättegången. Däremot har jag icke — såsom tidigare ifrågasatts — ansett någon taxa för biträdesersättning böra fastställas.

Advokatsamfundet har i fråga om gällande ersättningsbestämmelser anmärkt, att den nuvarande lagen icke möjliggjorde att ersättning — åtminstone icke direkt — tillerkändes förordnat biträde för arbete med anhängiga tvisters biläggande genom förlikning, varigenom lagen långt ifrån att uppmuntra till verksamhet i detta syfte positivt motverkade sådan. Samfundet har också framhållit, att domstolarnas obenägenhet att utdöma ersättning till ombud för nyttigt arbete, som i och för en rättegång utförts bakom kulisserna och icke komme till synes i rättens protokoll, vore en företeelse i nuvarande rättegångssystem, som i möjligaste mån borde undanröjas. Samfundet har slutligen hemställt, att, om de framförda synpunkterna vunne beaktande, det till undvikande av onödiga inställelser torde vara lämpligt att biträde, som hade anspråk på ersättning för avvägbringande av förlikning, bereddes tillfälle att få ersättningsbeloppet fastställt ansökningsvägen. För egen del kan jag — trots att vissa skäl kunna synas tala för den ersättningsrätt beträffande förprocessuella förlikningar, som advokatsamfundet här förordnat — icke i denna del ge förslaget min anslutning. Bland annat synes det mig uppenbarligen stöta på hart när oöverstigliga svårigheter att ordna en verksam kontroll, så att ej en dylik förmån bleve missbrukad. I någon mån annorlunda ställer sig däremot frågan om ersättning för förlikningsarbete i en redan anhängig process. Här ligger ju det arbete, som advokaten må nedlägga på målets förlikning i någon mån under domstolens kontroll. Därest advokaten bemödar sig om att vinna ett biläggande av tvisten i godo och därigenom besparar statsverket de med rättegångens fortsättande förenade kostnader, så synes även mig hinder icke böra läggas i vägen för domstolen att på ett sådant sätt honorera advokatens arbete för rättegången att intresset på advokathåll för förlikningsverksamheten hålles vid liv; och det föreslagna stadgandet torde tillgodose detta önskemål.

I de fall, där rättens sammanträden hållas på annan ort än där biträdet bor eller utövar sin verksamhet, brukar biträdet tillerkännas ersättning för resa till och från orten i fråga samt eventuellt även någon traktamentsersättning. Då i regel ett fixt belopp utdömes för varje inställelse, föranleder detta, att, om biträdet å samma rättegångsdag uppträder i flera mål, berörda engångskostnader tillerkännas biträdet flera gånger. I anslutning till en praxis, som på enstaka håll redan nu tillämpas och i enlighet med yrkande, som framställts i vissa av de avgivna utlåtandena, hava till de förut berörda ersättningsbestämmelserna fogats det tillägg, att vid ersättningsbestämmande skäligen hänsyn bör tagas till biträdets inställelse vid rätten å samma rättegångsdag i annat mål. Vad advokatsamfundet haft att anföra emot berörda föreskrift har jag funnit ej böra föranleda ändring i bestämmelsen.

Från några håll har i yttrandena framhållits det oegentliga uti, att enligt gällande bestämmelser biträdets rätt till ersättning av statsmedel är helt oberoende av, huruvida huvudmannens talan varit uppenbart ogrundad eller icke. Fall hava förekommit, då den fattige partens talan befunnits fullständigt obe-

fogad men likvisst biträdet — som kanske animerat parten att anhängiggöra rättegången — fått sin ersättning av statsmedel fullt ut. Från några domstolar har också uppgivits, att man redan med nu gällande bestämmelser ansett sig befogad att i dylikt fall i större eller mindre grad reducera bitrådets ersättning. I anslutning till denna praxis har i utkastet stadgats, att, därest part finnes utan skäl ha anhängiggjort eller fullföljt rättegången, ersättningen till biträdet efter omständigheterna må nedsättas under vad som eljest bort utgå. Svea hovrätt och hovrätten över Skåne och Blekinge hava på anförda grunder hemställt om stadgandets förtydligande därhän, att varje ersättning må kunna förvägras biträdet. Då det till grund härför liggande önskemålet torde praktiskt taget kunna tillgodoses även med utkastets lydelse, har jag ansett tillräcklig anledning till jämkning i bestämmelsen icke föreligga. Advokatsamfundet har avstyrkt stadgandet i fråga under framhållande att det vore lätt att vara efterklok, sedan å ömse sidor förebragt utredning klarlagt i målet relevanta fakta, men det vore farligt att på grundval av sådan klokskap döma om vad som på ett tidigare stadium syns motivera en talan. Domstolen kunde endast med svårighet eller alls icke rekonstruera situationen, sådan den var, då advokaten hade att handla. Gentemot vad advokatsamfundet sålunda framhållit, må erinras, att fråga här givetvis icke är om någon efterkloshet, utan att domstolen har att pröva advokatens handlingssätt under hänsynstagande till de vid varje tidpunkt för hans handlande föreliggande omständigheterna.

Emot en i utkastets 14 § intagen föreskrift av innehåll att vid tillämpning av lagen all den återhållsamhet i avseende å utgifter för det allmänna borde iakttagas, som vore förenlig med tillbörlig hänsyn till den fattige partens intressen, har av Svea hovrätt och advokatsamfundet gjorts den erinran, att föreskriften fast hellre borde intagas i tillämpningskungörelsen eller eljest i annan ordning såsom anmaning till domarna meddelas dem. Jag delar denna uppfattning och har därför låtit stadgandet här utgå.

I anledning av de från vissa håll framställda anmärkningarna, att delgivningskostnaderna i mål om fri rättegång ofta stiga till oskäligen belopp till följd av att den fattige parten eller hans ombud ej anlitar närmast boende stämningssman, torde i administrativ väg böra meddelas föreskrifter, avsedda att i berörda hänseende tillgodose statsverkets intressen. Med hänsyn till vad från advokatsamfundets sida yttrats angående svårighet för advokat att vinna kännedom om vem som i skilda orter är närmast boende stämningssman, torde landsfiskalerna böra instruktionsvis åläggas att vidarebefordra delgivningshandlingarna till vederbörande stämningssman. I syfte att rättshjälpsanstalterna skola kunna i större omfattning än för närvarande stundom är fallet tagas i anspråk för att biträda part vid rättegångs anhängiggörande är det vidare önskvärt, att i vederbörande reglementen stadgas skyldighet för anstalt att biträda parten vid uppsättande av stämningssansökan, där anstalten finner sig böra understödja partens talan.»

Föredraganden uppläser härefter förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång av den lydelse bilaga till

detta protokoll utvisar, samt hemställer, att lagrådets utlåtande över förslaget måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamål inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten.

Ur protokollet:

H. Stefenson.

Bilaga.

Förslag

till

L a g

om ändring i vissa delar av lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång.

Härigenom förordnas, att 1, 2, 4, 5, 7, 10 och 14 §§ i lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång skola, 2, 7, 10 och 14 §§ i nedan intagna delar, erhålla följande ändrade lydelse:

1 §.

Vid allmän underrätt, polisdomstol, poliskammare och krigsrätt samt första domstol i jorddelningsmål och i vattenmål må på de villkor och i den omfattning, som här nedan stadgas, fri rättegång i visst mål beviljas den, som icke äger tillgång till gäldande av de med rättegången därstädes förenade kostnader eller efter deras utgivande skulle sakna nödiga medel för eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet.

Fri rättegång må ej beviljas part, där det måste anses vara av synnerligen ringa betydelse för honom, att hans talan vinner prövning, ej heller part, vilkens talan grundar sig på överlåtelse, som kan antagas hava skett i syfte att därmed vinna fri rättegång.

I brottmål, där brottet är sådant, att det hör under allmänt åtal eller må efter angivelse åtalas av allmän åklagare, må fri rättegång ej beviljas målsägande i annat fall än att åklagaren anhängiggjort talan i målet.

2 §.

Part, som — — — — förskjuten kostnad.

Efter ty i 5 § sägs är parten jämväl berättigad att på det allmännas bekostnad erhålla biträde i rättegången.

4 §.

Ansökan om fri rättegång göres muntligen eller skriftligen och skall åtföljas av skriftlig, på heder och samvete avgiven uppgift å sökandens förmögenhetsvillkor och omfånget av honom åliggande underhållsskyldighet; äro sagda förhållanden ej kända, skall uppgiften vara styrkt genom offentlig myndighet, som Konungen bestämmer.

5 §.

Finnes part, som beviljats fri rättegång, icke kunna själv eller genom någon, som i tjänsteställning eller eljest lämnar honom bistånd, behörigen tillvarataga

sina intressen vid talans anhängiggörande eller utförande, må lämplig person förordnas att därvid biträda honom.

Rättegångsbiträde förordnas av rätten eller, då rätten ej sitter, av dess ordförande. Där ej omständigheterna annat påkalla, bör med beslut angående förordnande att biträda part med talans utförande anstå, till dess parten varit personligen tillstädes i målet och rätten därvid funnit, att behov av biträde föreligger.

Till rättegångsbiträde bör, om målets beskaffenhet det fordrar, förordnas någon som avlagt för utövande av domareämbete föreskrivna kunskapsprov. Företrädesvis bör därvid anlitas den, som vid rätten yrkesmässigt utövar advokatverksamhet och ej är avlägset boende; har sådan person av parten föreslagits till biträde, bör avvikelse från förslaget ej ske, såframt ej särskilda skäl därtill äro.

Vid förordnande av rättegångsbiträde må, när skäl därtill äro, biträdet berättigas att sätta annan lämplig person i sitt ställe.

7 §.

Finnes under — — — — — skall upphöra.

Samma lag vare, där parten berett sig fri rättegång, oaktat hans talan finnes vara av beskaffenhet, som i 1 § andra stycket avses.

10 §.

Har part — — — — — allmänna medel.

Vad i 1 § andra och tredje styckena samt i 6, 7 och 8 §§ är stadgat skall äga motsvarande tillämpning med avseende å fri rättegång i hovrätt.

Mot hovrätts — — — — — ej föras.

14 §.

Vittnesersättning, som — — — — — i brottmål.

Rättegångsbiträde, som enligt denna lag är berättigat till ersättning av allmänna medel, åtnjute efter rättens prövning skäligen ersättning för det arbete, han nedlagt å rättegången, så ock för nödvändiga utgifter, därvid hänsyn bör tagas till biträdets inställelse vid rätten å samma rättegångsdag i annat mål. Finnes talan utan skäl hava anhängiggjorts eller fullföljts, må ersättningen till biträdet efter omständigheterna nedsättas under vad som eljest bort utgå.

Ej må biträde, som förordnats av rätten eller dess ordförande, av parten förbehålla sig ytterligare ersättning; har sådant förbehåll skett, vare det utan verkan.

Beslut om ersättning till rättegångsbiträde gånge i verkställighet, ändå att det ej vunnit laga kraft. Skriftligt besked om beslutet skall utan avgift tillhandahållas biträdet.

Denna lag skall träda i kraft den 1 juli 1929.

Bilaga I.

P. M.

angående ändring i vissa delar av lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång.

Inom justitiedepartementet har med biträde av särskilt tillkallade sakkunniga, rådmannen Frans August Lind och advokaten Cyril Holm upprättats härvid fogade utkast till vissa ändringar i lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång, åsyftande att råda bot på de missbruk, som i de återgivna yttrandena¹ påtalats. Till motivering av utkastet må i korthet följande anföras.

1 §.

Första stycket i denna paragraf har allenast undergått den formella jämkning, att orden »första domstol i skiftes mål» utbyts mot »första domstol i jorddelnings mål».

Andra stycket, förra delen är nytt och innefattar, att fri rättegång må vägras, där det måste anses vara av synnerligen ringa betydelse för parten, att hans talan vinner prövning. Med denna föreskrift har åsyftats att från fri rättegång undantaga de obetydligaste bagatellmålen, särskilt dem, som tillkommit i trakasserings syfte. De valda ordalagen avse att framhåva, att rätten eller dess ordförande äger ingå i prövning — icke såsom tidigare ifrågasatts, huruvida parts talan kan hava utsikt att vinna bifall eller ej — utan allenast huruvida det överhuvud taget kan sägas föreligga ett verkligt, om ock ringa, intresse för parten att få sin sak prövad av domstol.

Med den nya bestämmelsen har sammanförts redan gällande stadgande om rätt att vägra fri rättegång, därest partens talan grundar sig på överlåtelse, som kan antagas hava skett i syfte att därmed vinna förmånen av fri rättegång.

Tredje stycket svarar mot nuvarande andra stycket, första punkten.

2 §.

Andra stycket i denna paragraf har undergått en formell jämkning, betingad därav att till 5 § ansetts böra överflyttas de i förslaget något utförligare bestämda förutsättningarna för förordnande av rättegångsbiträde åt fattig part.

4 §.

I syfte att vinna starkare garantier i fråga om vederhäftigheten av det i paragrafen omförmälda intyg har befogenhet att avgiva dylikt intyg tillagts allenast offentlig myndighet och ej — såsom enligt gällande lag — jämväl »trovärdig, känd person».

I tillämpningskungörelsen avses att närmare precisera, i vilka avseenden intygsgivaren har att verkställa undersökning angående riktigheten av de utav parten lämnade uppgifterna.

5 §.

I första momentet av denna paragraf äro sammanförda stadgandena om de fall, i vilka rättegångsbiträde må förordnas till hjälp åt fattig part. Härvid

¹ Yttrandena i återgivna delar jämte statistisk utredning, som här uteslutits, återfinnas i remissprotokollet sid. 8 o. f.

hava de hittillsvarande föreskrifterna i ämnet erhållit en något närmare bestämning huvudsakligen i två hänseenden. Rättegångsbiträde skall icke få förordnas, därest någon finnes, som å tjänstens vägnar lämnar parten bistånd i rättegången, och detta bistånd kan anses tillfyllest; härvid syftas på allmän åklagare i mål, däri han för talan, och på barnavårdsman i mål rörande barnuppföstringsbidrag m. m. Vidare har den allmänna förutsättningen för erhållande av rättegångsbiträde angivits så, att part eljest icke kan behörigen tillvarataga sina intressen vid talans anhängiggörande eller utförande.

I enlighet med den praxis, som utbildats vid vissa domstolar, skall enligt förslaget rättegångsbiträde för talans utförande i regel få förordnas först efter det parten varit personligen tillstädes i målet. Härmed åsyftas i främsta rummet, att rätten själv skall bilda sig ett omdöme, huruvida part verkligen är i behov av rättegångsbiträde för utfående av sin rätt. Någon fara att stadgandet skall medföra onödigt uppskov i rättegången lär icke föreligga.

Den företrädesrätt till förordnande, som är i gällande lags 5 § stadgad för yrkesadvokat, som avlagt de för domarämbetes utövande föreskrivna kunskapsprov, har i förslaget, i nära anslutning till vad förutsatts vid lagens tillkomst, uttryckligen angivits skola gälla allenast dem, som vid rätten pläga utöva yrkesmässig advokatverksamhet (se första lagutskottets utlåtande 1919, nr 27 s. 17).

7 §.

Genom ändring i andra stycket av denna paragraf har domstol tillagts befogenhet att förordna om upphörande av fri rättegång i det fall, att partens talan finnes uppenbart ogrundad, så ock då det måste anses vara av synnerligen ringa betydelse för parten, att hans talan vinner prövning.

10 §.

I denna paragraf har allenast hänvisningen till 1 § undergått erforderlig jämkning.

14 §.

I syfte att bringa till genomförande det redan i förarbetena till lagen uttalade önskemålet, att rättegångsbiträdets ersättning bestämmes icke efter antalet inställelser utan efter det arbete, som rättegången krävt, hava föreskrifterna om biträdets ersättningsrätt undergått den ändring, att biträdet — utöver ersättning för nödvändiga utgifter — skall åtnjuta ersättning för det arbete han nedlagt å rättegången, därvid hänsyn ansetts böra tagas till, om biträdet å samma rättegångsdag inställt sig jämväl i annat mål. Det har vidare funnits skäl, att ersättningen till biträdet må kunna efter rättens beprövande nedsättas, därest den talan biträdet fört finnes hava varit utan skäl anhängiggjord eller fullföljd. Slutligen har i mom. 3 intagits en erinran om, att domare bör vinnlägga sig om att vid lagens tillämpning iakttaga all den återhållsamhet med utgifter för det allmänna, som är förenlig med tillbörlig hänsyn till den fattiga partens intressen.

I tillämpningskungörelsen torde böra intagas bestämmelse, att ersättning för delgivningskostnad må av allmänna medel bestridas med högst det belopp, som skolat utgå, därest för delgivningen anlåtats närmast boende stämmingsman.

Stockholm i justitiedepartementets lagavdelning den 7 februari 1929.

Utkast

till

Lag

om ändring i vissa delar av lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång.

Härigenom förordnas, att 1, 2, 4, 5, 7, 10 och 14 §§ i lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång skola, 2, 4, 7 och 10 §§ i nedan intagna delar, erhålla följande ändrade lydelse:

1 §.

Vid allmän underrätt, polisdomstol, poliskammare och krigsrätt samt första domstol i jorddelningsmål och i vattenmål må på de villkor och i den omfattning, som här nedan stadgas, fri rättegång i visst mål beviljas den, som icke äger tillgång till gäldande av de med rättegången därstädes förenade kostnader eller efter deras utgivande skulle sakna nödiga medel för eget upphålle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet.

Fri rättegång må ej beviljas part, där det måste anses vara av synnerligen ringa betydelse för honom, att hans talan vinner prövning, ej heller part, vilkens talan grundar sig på överlåtelse, som kan antagas hava skett i syfte att därmed vinna fri rättegång.

I brottmål, där brottet är sådant, att det hör under allmänt åtal eller må efter angivelse åtalas av allmän åklagare, må fri rättegång ej beviljas målsägande i annat fall än att åklagaren anhängiggjort talan i målet.

2 §.

Part, som — — — — — förskjuten kostnad.

Efter ty i 5 § 1 mom. sägs är part jämväl berättigad att på det allmännas bekostnad erhålla biträde i rättegången.

4 §.

Ansökan om — — — — — offentlig myndighet.

5 §.

1 mom. Finnes part, som beviljats fri rättegång, icke kunna själv eller genom någon, som å tjänstens vägnar lämnar honom bistånd, behörigen tillvarata sina intressen vid talans anhängiggörande eller utförande, må lämplig person förordnas att därvid biträda honom. Där ej särskilda skäl till annat föranleda, må för utförande av parts talan rättegångsbiträde förordnas först efter det parten varit personligen tillstädes i målet.

2 mom. Rättegångsbiträde förordnas av rätten eller, då rätten ej sitter, av dess ordförande.

Där målets beskaffenhet det fordrar, bör till biträde förordnas någon, som avlagt för utövande av domareämbete föreskrivna kunskapsprov. Därvid bör företrädesvis anlitas någon, som vid rätten plägar utöva yrkesmässig advokatverksamhet.

Har i fall, som i nästföregående stycke sägs, part till rättegångsbiträde föreslagit person, som där avses, bör avvikelse från förslaget ej ske, såframt ej särskilda skäl därtill äro.

Vid förordnande av rättegångsbiträde må, när skäl därtill äro, biträdet berättigas att sätta annan lämplig person i sitt ställe.

7 §.

Finnes under — — — — — skall upphöra.

Samma lag vare, där part åt sig utverkat fri rättegång, oaktat hans talan finnes vara uppenbart ogrundad eller av beskaffenhet, som i 1 § andra stycket avses.

10 §.

Har part — — — — — allmänna medel.

Vad i 1 § andra och tredje styckena samt i 6, 7 och 8 §§ är stadgat skall äga motsvarande tillämpning med avseende å fri rättegång i hovrätt.

Mot hovrätts — — — — — ej föras.

14 §.

1 mom. Vittnesersättning, som enligt denna lag skall gäldas av allmänna medel, skall utgå efter enahanda grunder och i samma ordning, som stadgas angående ersättning av allmänna medel till vittnen i brottmål.

2 mom. Rättegångsbiträde, som enligt denna lag är berättigat till ersättning av allmänna medel, åtnjute efter rättens prövning skälig ersättning för det arbete, han nedlagt å rättegången, så ock för nödvändiga utgifter, därvid hänsyn bör tagas till biträdets inställelse vid rätten å samma rättegångsdag i annat mål. Finnes talan utan skäl hava anhängiggjorts eller fullföljts, må ersättningen till biträdet efter omständigheterna nedsättas under vad som eljest bort utgå.

Ej må biträde, som förordnats av rätten eller dess ordförande, av parten förbehålla sig ytterligare ersättning; har sådant förbehåll skett, vare det utan verkan.

Beslut om ersättning till rättegångsbiträde gånge i verkställighet, ändå att det ej vunnit laga kraft. Skriftligt besked om beslutet skall utan avgift tillhandahållas biträdet.

3 mom. Vid tillämpning av denna lag bör all den återhållsamhet i avseende å utgifter för det allmänna iakttagas, som är förenlig med tillbörlig hänsyn till partens intressen.

Denna lag skall träda i kraft den 1 juli 1929.

Bilaga II.

Yttranden avgivna över lagutkastet.

Svea hovrätt:

Genom nådig remiss den 8 innevarande februari har Kungl. Maj:t anbefallt Svea hovrätt att inkomma med underdånigt utlåtande över en vid remissen fogad, inom justitiedepartementet upprättad promemoria med förslag till vissa ändringar i lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång; och får med anledning härav hovrätten i underdånighet meddela, att förslaget synts giva anledning till följande erinringar:

4 §.

Att, såsom förslaget innebär, befogenheten att utfärda intyg i fråga om sökandes förmögenhetsförhållanden tillerkännes allenast personer, som handla under ämbetsmannans ansvar, finner hovrätten välbetänkt. Ifrågasätts kan emellertid, huruvida uppgiften lämpligen kan anförtros alla dylika befattningshavare, eller om den icke snarare bör förbehållas vissa grupper av tjänstemän, vilkas ställning och personkänedom få anses erbjuda någorlunda säkra garantier för intygens vederhäftighet, exempelvis präst, landsfiskal, taxeringskommisarie, stadsfogde ävensom vissa andra tjänstemän vid städernas uppborðsväsande samt vidare ordförande i kommunalnämnd och fattigvårdsstyrelse i sökandens hemort.

Önskvärt synes även att, med hänsyn till tänkbart missförstånd i fråga om nödvändigheten av intygs företeende i fall, då rätten eller dess ordförande ej har omedelbar kunskap om sökandens förmögenhetsförhållanden, vad paragrafen för närvarande och enligt förslaget innehåller om att intyg »bör» företes, utbytes mot uttryck, som oförtydligt utmärker, att intygets företeende utgör ett oeftergivligt villkor för erhållande av fri rättegång, när icke rätten eller dess ordförande är, på grund av personlig kännedom om sökanden, i tillfälle att bevilja sådan förmån.

7 §.

De uttalanden, som enligt vad den remitterade promemorian giver vid handen, förekommit till stöd för införande av en från rättens eller dess ordförandes sida företagen förprovning av partens talan hava icke vunnit anslutning i det föreliggande förslaget. Olämpligheten av ett dylikt på förhand framträdande ställningstagande från domstolens sida förefaller i själva verket uppenbar. Men detsamma gäller i huvudsak i fråga om den i förslaget upptagna bestämmelsen om befogenhet för rätten att förordna om upphörande av förmånen av fri rättegång i fall då, efter förmånens beviljande, partens talan finnes vara uppenbart ogrundad. På samma gång är det svårt att inse, hur rätten, om den finner sig kunna konstatera den uppenbart obefogade beskaffenheten av partens talan, skall kunna undgå att omedelbart företaga målet till avgörande och därmed för sin del utan vidare avklippa spörsmålet om förmånens fortbestånd. Endast undantagsvis lär under angivna förutsättning anledning föreligga för målets uppskjutande för vidare handläggning.

14 §.

Den under 2 mom. föreslagna bestämmelsen om nedsättande av ersättningens belopp, i fall då talan finnes hava utan skäl anhängiggjorts eller fullföljts, synes lämpligen kunna skärpas genom ett tillägg, varigenom rätten sättes i tillfälle att helt och hållet vägra biträdet ersättning i fall, då en utan skäl anhängiggjord talan finnes hava tillkommit under samförstånd mellan biträdet och parten.

Den i 3 mom. intagna erinran om återhållsamhet i avseende å utgifter för det allmänna synes knappast lämpa sig att intagas i lagen utan torde, såsom varande av instruksionsnatur, i stället böra inflyta i kungörelsen om vad som skall iakttagas vid lagens tillämpning.

I de delar, som nu ej gjorts till föremål för erinran, finner hovrätten det föreliggande förslaget välgrundat.

Göta hovrätt:

I nådig remiss den 8 februari 1929 har Eders Kungl. Maj:t anmodat hovrätten att före den 22 i nyssnämnda månad avgiva utlåtande över ett remissen bifogat förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång.

Till åtlydnad härav får hovrätten i underdånighet avgiva det utlåtande, att hovrätten icke har något att erinra mot lagförslaget.

Hovrätten över Skåne och Blekinge.

Genom remiss den 8 februari 1929 har Kungl. Maj:t anbefallt hovrätten över Skåne och Blekinge att före den 22 i samma månad avgiva underdånigt utlåtande över ett inom justitiedepartementet med biträde av tillkallade sakkunniga utarbetat förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång.

Till åtlydnad härav får hovrätten anföra:

Den huvudsakliga orsaken till den utredning, som igångsatts rörande den fria rättegången, torde vara den under de senare åren uppkomna våldsamma stegringen i de därav föranledda utgifterna. Av utredningen framgår, att den övervägande delen av utgifterna belöper sig å arvoden och reseersättningar åt rättegångsbiträden. Så som lagbestämmelserna för närvarande äro avfattade, hava de lämnat utrymme för en utveckling av den fria rättegången, som ej varit avsedd och ej heller är önskvärd. Ofta har den fria rättegången blivit mera en god inkomstkälla åt rättegångsbiträdena än till hjälp för fattiga parter. Mången gång hava kostnaderna stegrats genom förordnande av biträde, där så ej varit erforderligt, eller av biträde, som på grund av sin från rätten avlägsna boningsort dragit onödigt stora kostnader. Vederbörande domare har ej ansett sig böra vägra att före målets anhängiggörande förordna biträde för dess utförande, ehuru han ej då kunnat bedöma behovet därav. Förfarandet har i viss mån urartat till schablon med prövning av till stor del formell natur. De nu föreslagna ändringarna gå i huvudsak ut på att giva den beslutande myndigheten anledning till mera ingående prövning av behovet av biträde, därvid bör tillses, att ej onödigt kostbart biträde väljes. Därjämte har beaktats det motbjudande i att staten understödjer okynnesrättegångar ävensom möjligheten att reagera mot biträdena vid dylika rättegångar genom nedsättning av dem eljest tillkommande ersättning. Hovrätten anser, att bestämmelserna i stort sett äro riktiga och böra kunna föra till målet. Emellertid vill hovrätten föreslå att i desamma göras följande smärre jämkningar.

I 5 § stadgas: i 1 mom. att lämplig person kan förordnas att biträda part, som beviljats fri rättegång, samt i 2 mom. andra stycket att, där målets beskaffenhet det fordrar, till biträde bör förordnas någon, som avlagt för utövande av domarämbetet föreskrivna kunskapsprov, därvid företrädesvis bör anlitas någon, som vid rätten plägar utöva yrkesmässig advokatverksamhet. Uppenbarligen är det meningen att, därest till biträde anlitas person, som icke avlagt för utövande av domarämbetet föreskrivna kunskapsprov, även för detta fall företräde bör lämnas dem, som hava sin verksamhet vid rätten, men det torde för tydlighetens skull böra ut sägas. Enahanda erinran kan göras beträffande stadgandet i 2 mom. sista stycket.

I 7 § andra stycket har inrymts rätt för domstolen att när som helst under rättegången förordna, att förmånen av fri rättegång skall upphöra, därest parts talan finnes vara uppenbart ogrundad. Härigenom göres ett avsteg från den riktiga principen att domstolen ej bör före utslaget giva någon antydan om målets utgång. Bestämmelsen torde ej heller vara påkallad av något verkligt behov, då domstolen i dylika fall kan begränsa utgifterna för den fria rättegången genom en snabb avslutning av processen och därjämte, därest biträde är förordnat, kan reagera mot denne genom nedsättande av hans ersättning. Det torde vara lämpligt att ovannämnda rätt inskränkes till det tillfälle, då domstolen skiljer målet från sig. Härigenom vinnes utan rubbning i principen den fördel att part i sådant fall ej utan vidare är berättigad att vid fullföljd av talan åtnjuta fri rättegång i hovrätt och hos Konungen.

Det förekommer fall, och hovrätten har sig ett sådant bekant, då talan i mål, där biträde förordnats åt part, som åtnjuter fri rättegång, är så uppenbart ogrundad, att biträde ej bör tillerkännas någon ersättning alls vare sig för sitt arbete eller för sina utgifter. Då avfattningen av 14 § 2 mom. giver rum för tvivel om åt domstolen inrymts rätt att gå så långt, bör ett tillägg till nämnda moment göras i sådant syfte.

Slutligen vill hovrätten framhålla, att efter vad hovrätten har sig bekant en inom hovrättens domvärjo verksam sakförare, som underkänts såsom rättegångsbiträde, fortsätter med sin verksamhet på så sätt, att han får på sig överlätna andras rättigheter och därefter i eget namn anställer rättegångar. Han besitter formella betingelser för erhållande av fri rättegång. I de flesta fall kunna överlåtelsorna ej anses hava skett i syfte att vinna fri rättegång. Hovrätten vill nu ifrågasätta om ej åt stadgandet i 1 § andra stycket bör givas sådan formulering att däri inrymmes även fall av nyss nämnda beskaffenhet.

Sveriges Advokatsamfund:

Sedan Sveriges advokatsamfund den 8 dennes lämnats tillfälle att före den 22 i samma månad inkomma med yttrande över ett inom justitiedepartementet utarbetat förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång, får samfundets styrelse härmed i underdånighet anföra följande.

Av den vid förslaget fogade p. m. inhämtas att det föreliggande förslaget framgått ur en inom justitiedepartementet igångsatt utredning i syfte att utröna, huruvida icke genom ändrade grunder för åtnjutande av fri rättegång eller eljest statsverkets kostnader skulle kunna nedbringas. Då förslagets räckvidd blivit på detta sätt från början begränsad, saknar styrelsen anledning att i detta sammanhang ingå på en undersökning huruvida en genomgripande omläggning av sättet för den fria rättshjälpens anordnande må vara av behovet påkallad. På detta sena stadium av ärendet vore det för övrigt icke möjligt att vidtaga en sådan undersökning.

I den mån de nuvarande kostnaderna äro onödigt stora lärer detta icke bero på att de ersättningar, som tillerkännas biträden i fria rättegångar, äro för höga.

Så är åtminstone alls ej fallet, där biträdena äro någorlunda kvalificerade, och det kan naturligen icke vara lämpligt, att den obemedlade lämnas en underhållig rättshjälp. En dålig rättshjälp blir aldrig effektiv och — i förhållande till den valuta, den giver — aldrig billig.

Däremot lära vissa andra besparingar vara önskvärda och även möjliga redan inom ramen för den nuvarande lagen, därest den effektivt tillämpas. Så kunde sökandens behov av fri rättegång och biträde underkastas en mera ingående prövning än nu understundom är fallet. Vidare borde bättre kontroll kunna utövas från domstolarnas sida öfver det sätt, varpå förmånen begagnas, vilket är så mycket mer angeläget som fria rättegångar visat sig lida av viss benägenhet att svälla. En omdömesgill processledning i förening med tillbörlig hänsyn till personliga kvalifikationer vid förordnandet av biträden skulle härutinnan kunna åstadkomma förbättring.

Emellertid lider nu gällande lag om fri rättegång av vissa brister, vilka synas lämpligen kunna avhjälpas även utan mera ingående omläggning av själva systemet. I sådant avseende må särskilt framhållas, att den nuvarande lagen icke möjliggör att ersättning — åtminstone direkt — tillerkännes förordnat biträde för arbete med anhängiga tvisters biläggande genom förlikning, varigenom lagen långt ifrån att uppmuntra till verksamhet i detta syfte positivt motverkar sådan. Såsom en väsentlig brist i lagen bör även framhållas, att en gång beviljad förmån av fri rättegång eller biträde icke kan under processens lopp återkallas annat än för den händelse, att den obemedlade finnes kunna gälda rättegångskostnaderna. För det i praktiken långt viktigare fallet, att den obemedlades talan under målets fortgång konstateras vara av beskaffenhet att skäligen icke i fortsättningen böra föras vidare på det allmännas bekostnad, saknas möjlighet att fråntaga den obemedlade honom en gång tillerkänd förmån av fri rättshjälp.

I den mån det nu föreliggande förslaget är ägnat att giva en impuls till en friare, mera personlig prövning av de frågor som inverka på beviljandet av fria rättegångar, är detsamma att hälsa som ett steg i rätt riktning.

Emellertid finner styrelsen att mot skilda delar i förslaget så allvarliga erinringar kunna göras, att detsamma icke utan väsentlig omarbetning bör läggas till grund för en lagändring.

Angående de särskilda nu ifrågasatta ändringarna anföres följande.

ad § 1. Styrelsen biträder den meningen, att fri rättegång ej bör beviljas part, där det måste anses vara av synnerligen ringa betydelse för honom, att hans talan vinner prövning. Men denna inskränkning synes böra kompletteras med ännu en av innebörd, att fri rättegång ej heller bör beviljas, där antagas kan, att kostnaderna för utredning och genomdrivande av den obemedlades anspråk skulle bliva så stora, att de icke stode i rimlig proportion till värdet av hans intresse i saken. Den obemedlade, som under åtnjutande av fri rättshjälp saknar det återhållande motiv, rättegångskostnaderna utgöra för den bemedlade, bör ej tillåtas att på det allmännas bekostnad sätta i funktion en i förhållande till processobjektets beskaffenhet så omständlig apparat, att den bemedlade icke rimligen kunde väntas bekosta den. För såväl den ene som den andre bör det vara skälig proportion mellan mål och medel.

ad § 4. Förslaget att intyg måste vara utfärdat av offentlig myndighet lämnas av styrelsen, ehuru med tvekan, utan erinran. I detta sammanhang vill styrelsen emellertid fästa uppmärksamhet å en i nuvarande lag förefintlig brist, nämligen den stundom oöverkomliga svårighet, som föreligger för gift kvinna att erhålla för fri rättshjälp erforderligt medellöshetsintyg, om mannen befinner sig i god ekonomisk ställning. Flera kända fall ha förekommit, där gift kvinna efter att ha nödgats lämna det gemensamma hemmet eller rent av

blivit därifrån av mannen utestängd icke kunnat förskaffa sig fri rättegång, churu hon varit i stort behov därav.

ad § 5. Den föreslagna nya lydelsen av denna paragraf finner styrelsen i flera avseenden betänklig.

Till en början vill styrelsen på det kraftigaste understryka det olämpliga i att överlämna till allmän åklagare i mål, däri han för talan, och barnavårdsman i mål rörande barnuppfostringsbidrag m. m. att tillvarata den obemedlades processuella intressen. Vad åklagare beträffar föreligger ingen skyldighet för dem att biträda enskild vid utförande av målsägaretalan, vilket är så mycket naturligare som en dylik verksamhet kunde föra åklagarna icke blott i plikt-kollisioner med det statsintresse, de företräda, utan jämväl inom området för trolöshetsbrott. Styrelsen anser icke erforderligt att här närmare ingå på de många olösliga konflikter, som i detta avseende skulle uppkomma bl. a. i de nu så vanliga målen rörande bilkollisioner, utan tillåter sig hänvisa till innehållet i styrelsens underdåniga yttrande den 31 oktober 1925 rörande ett då inom justitiedepartementet utarbetat förslag till kungörelse angående skyldighet för allmän åklagare att i visst fall utföra målsägandes talan. — Även från tanken att till barnavårdsmännen hänvisa utförandet av fria rättegångar angående underhållsbidrag m. m. vill styrelsen livligt avråda. Processverksamhet ligger merendels utanför barnavårdsmännens kompetens och en utvidgning av deras arbetsuppgifter i detta avseende skulle förrycka den humanitära och sociala karaktär, barnavårdsmannainstitutionen har och lämpligen bör hava och som fått ett uttryck i att uppdraget ofta anförtros åt kvinna. Påpekas må också den stötande konsekvens, till vilket förslaget i detta avseende leder, när i rättegång angående underhållsbidrag till barn utom äktenskap icke modern men väl fadern skulle kunna fritt erhålla kvalificerat biträde.

Vad därefter beträffar den föreslagna bestämmelsen att rättegångsbiträde för utförande av parts talan regelmässigt skulle få förordnas först efter det parten varit personligen tillstädes i målet, anser styrelsen densamma icke blott opraktisk utan i vissa fall även ägnad att äventyra den obemedlades rätt. I sistnämnda avseende behöver styrelsen endast erinra om de många *familjerättsmål*, uti vilka provisoriska förordnanden böra utverkas redan vid första rättegångstillfället, och där kvalificerat biträde på detta tidiga stadium framstår som av behovet starkt påkallat. Men alldeles oberoende av sådana fall, är det styrelsens förvissning, att en dylik bestämmelse skulle vara ägnad att öka antalet rättegångstillfällen och därmed kostnaderna för det allmänna och för motparten, allt i direkt strid mot den gagneliga koncentrationstendens, som under de sista åren gjort sig gällande och omfattats med allt större intresse från såväl domares som advokaters sida.

Den i mom. 2 av förevarande paragraf i förslaget intagna föreskriften att till biträde bör ifrågakomma allenast jurist, som »vid rätten plägar utöva yrkesmässig advokatverksamhet», synes lämpligen böra förtydligas. Meningen är givetvis allenast att från förordnande utestänga avläggset boende advokat, däremot icke i orten eller i trakten praktiserande advokat, som tilläventyrs endast mera sällan brukar uppvakta vid den domstol, varom i det särskilda fallet är fråga.

ad § 7. Såsom redan inledningsvis antytts föreligger ett kännbart behov av möjlighet för domstolen att under loppet av en rättegång återkalla beviljad fri rättshjälp även på annan grund än förbättring i den obemedlades ekonomi. I förslaget behjärtas detta behov enligt styrelsens mening mera platoniskt än praktiskt effektivt.

Att domstolen skall inskrida när en talan finnes vara »uppenbart ogrundad» är självfallet och läser icke innebära någon nyhet gent emot vad nu gäller. Sådant inskridande bör emellertid ske icke genom att indraga beviljad fri rättshjälp

utan genom att — i alla mål och för alla parter, de må vara fattiga eller icke — avdöma målet.

Frånsett denna, för fria rättegångar ej egenartade restriktion i parTERS rätt att upptaga domstolarnas tid synes möjlighet böra öppnas för domstol att förordna om upphörande av beviljad fri rättshjälp ej blott när det finnes vara av synnerligen ringa betydelse för den obemedlade att hans talan erhåller rättslig behandling utan även när — oberoende härav — ovan antydd disproportion mellan mål och medel inträder eller finnes komma att inträda om rättegången fortsättes. Styrelsen har vid § 1 förordat anordnande av en dylik prövning redan före rättegångs anhängiggörande. Men det är ju tydligt, att en fortlöpande kontroll under processens gång desto hellre bör äga rum, som domstolen till grund för sitt bedömande på detta stadium kan lägga ett fullständigare material. Den frestelse till att icke iakttaga tillbörlig återhållsamhet i avseende å anhopning av processmaterial, som framträtt i fria rättegångar på grund av att staten betalar kostnaderna, måste såväl i det allmänna som i bemedlad vederparts intresse motverkas genom en för ändamålet anpassad, väl avvägd processledning och genom möjlighet att såsom yttersta korrektiv avklippa förmånen av fri rätts-hjälp.

ad § 14 mom. 2. Styrelsen konstaterar till en början, att det ovan omnämnda. viktiga önskemålet att biträde bör erhålla ersättning jämväl för arbete med träffad förlikning icke beaktas i förslaget. Gällande lags brister härutinnan hava i praktiken medfört, att biträde, för att erhålla åtminstone någon ersättning för sin medverkan till åstadkommen förlikning, iakttaga inställelse vid domstolen blott för att anmäla att uppgörelse träffats och — få inställesekostnad sig tillerkänd. För mången, som icke känner bakomliggande förlikningsarbete, kan en dylik inställelse ofta te sig som ett obehörigt ekonomiskt utnyttjande av den fria rättshjälp, men merendels torde den vara förestavad av en legitim önskan hos ombudet att, ehuru på en omväg, få utfört arbete i någon mån ersatt. Överhuvud taget är domstolarnas nedärvda obenägenhet att utdöma ersättning till ombud för nyttigt arbete, som i och för en rättegång utförts bakom kulisserna och icke kommer till synes i rättsens protokoll, en företeelse i nuvarande rättegångssystem, som i möjligaste mån bör undanröjas. Det är därför, när frågor av hithörande art regleras i lag, av vikt att nyssnämnda praxis därvid åtminstone icke stödjdes.

Om, såsom styrelsen vägar hoppas, nyss framförda synpunkter vinna beaktande, torde det till undvikande av onödiga inställelser vara lämpligt att biträde, som har anspråk på ersättning för åvägabringande av förlikning, beredes tillfälle att få ersättningsbeloppet fastställt ansökningsvägen.

Det föreslagna stadgandet att vid ersättningens bestämmande hänsyn bör tagas till biträdets inställelse vid rätten å samma rättegångsdag i annat mål anser styrelsen böra utgå. Allmänna rättsregler lämna tillräcklig ledning härutinnan, och styrelsen hyser betänkligheter mot varje bestämmelse, som på ena eller andra vägen kan tänkas tillskapa någon underbetald »fattigprocess» och därigenom leda till ett sänkande av den fria rättegångens kvalitet och effektivitet.

Gentemot bestämmelsen i förslaget att ersättningen till biträdet må nedsättas, om talan finnes utan skäl hava anhängiggjorts eller fullföljts, måste styrelsen uttala en allvarlig gensaga. Det är lätt att vara efterklok, sedan å ömse sidor förebragt utredning klarlagt i målet relevanta fakta, men det är farligt att på grundval av sådan klokskap döma om vad som på ett tidigare stadium syntes motivera en talan. Advokatens huvudman kan hava lämnat oriktiga eller ofullständiga upplysningar, vittnen som kunna understundom ej höras förrän vid domstolen och även där så ske kan föreligger ingen säkerhet för att de under vitt-

nese den säga detsamma som vid samtal under hand. Domstolen kan endast med svårighet eller alls icke rekonstruera situationen, sådan den var, då advokaten hade att handla.

Något »straff» av denna art erfordras för övrigt icke. Ett annat och långt effektivare korrektiv mot missbruk från biträdenas sida av den fria rättegången finnes redan nu och består i att biträdet icke erhåller vidare förordnande. Därtill kommer beträffande ledamöter av Sveriges Advokatsamfund möjligheten att anmäla eventuellt oriktigt förfarande för samfundets styrelse i och för disciplinärt ingripande i stadgeenlig ordning.

Ett annat förhållande är att icke alla kostnader, som av förordnat biträde nedlagts å talans utförande, böra vara utan vidare ersättningsgilla utan endast sådana, som under föreliggande omständigheter framstå såsom motiverade. Men detta ligger i sakens natur och läser icke behöva särskilt stadgas.

ad § 14 mom. 3. Styrelsen föreställer sig, att om en anmaning till domare att iakttaga sparsamhet med statens medel skulle prövas lämplig, annan plats därför bör kunna beredas.

Slutligen vill styrelsen i anledning av förslaget om intagande av viss ny bestämmelse i tillämpningskungörelsen framhålla svårigheten att erhålla kännedom om vem som i skilda orter är närmast boende stämningsman. Annan praktisk möjlighet finnes ofta ej än att till landsfiskalen i distriktet insända de handlingar, som önskas delgivna. Emellertid torde landsfiskalerna lämpligen kunna åläggas att mot en ringa kommissionärskostnad vidarebefordra handlingarna till närmast boende stämningsman.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 8 mars 1929.

N ä r v a r a n d e:

justitieråden STENBERG,
APPELBERG,
TISELIUS,
regeringsrådet GÄRDE.

Enligt lagrådet tillhandakommet utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet den 25 februari 1929, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåttande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamål inhämtas över upprättat förslag till *lag om ändring i vissa delar av lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång.*

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av extra ledamoten å justitiedepartementets lagavdelning, juris doktorn Siegfried Matz.

Lagrådet fann förslaget föranleda följande erinringar.

5 §.

Den i ärendet åberopade utredningen ger ett starkt intryck av att rättegångsbiträde förordnas i större utsträckning än som synes påkallat för tillgodoseende av de fattiga parternas intressen. Anledningen härtill torde huvudsakligen vara att söka däri, att den beslutande myndigheten i allmänhet förordnar biträde utan att hava varit i tillfälle att genom partens personliga hörande bilda sig en närmare uppfattning om målets beskaffenhet och partens förmåga att själv tillvarataga sina intressen. Oftast torde nämligen ansökningsom fri rättegång och om förordnande av rättegångsbiträde ingivas av den, för vilken förordnande begäres. Parterna hava på detta sätt i stor utsträckning kommit att redan på ett förberedande stadium isoleras från beröring med domare och domstolar. En reform på området bör också, såsom departementschefen framhållit, syfta till att genom brytande av denna isolering giva de beslutande myndigheterna större möjlighet att gå in i verklig prövning, huruvida parten har behov av rättegångsbiträde.

De bestämmelser förslaget i denna del upptagit torde näppeligen visa sig tillräckligt verksamma för uppnående av berörda syfte. I fråga om förordnan-

de av biträde för rättegångens *anhängiggörande* ger förslaget icke någon impuls till förändring i hittills tillämpad praxis; i det stora flertalet fall torde såsom förut biträde för talans *anhängiggörande* komma att förordnas utan att domaren haft personlig beröring med parten. I fråga om talans *utförande* inför rätten skall visserligen förordnande i regel ej meddelas, med mindre parten varit personligen tillstädes och rätten därvid funnit, att behov av biträde föreligger. Men det torde knappast kunna undvikas, att ett biträde, som förordnats för talans *anhängiggörande*, med partens tysta eller uttryckliga medgivande jämväl kommer att taga befattning med utredningen av partens talan, anskaffande av bevisning och dylikt, och domstolen kan härigenom bliva försatt i ett sådant läge, att avslag på en framställning om förordnande att biträda vid talans *utförande* lätt kommer att framstå som obilligt. Departementschefen har själv antytt sannolikheten av en dylik utveckling, då han till bemötande av en mot förslaget i annat hänseende riktad anmärkning påpekar, att det torde ligga nära till hands att antaga, att biträde, som handhaft rättegångens *anhängiggörande*, ej underlåter att, där han finner verkligt behov av fortsatt biträdeshjälp föreligga, jämte parten inställa sig vid målets första handläggning.

I betraktande av det sagda torde det vara lämpligt stadga, att för erhållande av biträdeshjälp för *anhängiggörande* av rättegång parten i allmänhet skall personligen infinna sig hos rätten eller dess ordförande. I många fall lär, såsom också förutsatts i ett första utkast till den gällande lagen, vid sådan personlig inställelse erforderlig hjälp med stämningsansökans uppsättande kunna lämnas av någon tjänsteman å domstolens kansli. Vad domsagorna å landet beträffar, bör övervägas, huruvida icke till befordrande av sådant tillhandagående särskilda bestämmelser böra införas i domsagostadgan. I de fall emellertid, då behov av biträde för talans *anhängiggörande* anses vara för handen, synes rätten eller dess ordförande böra hava befogenhet att redan å detta stadium utsträcka förordnandet för biträdet att avse jämväl rättegångens *utförande*, och detta icke blott, såsom enligt motiven till förslaget avsetts, när det påkallas av sådana särskilda förhållanden som nödvändigheten att söka utverka provisoriska beslut, utan även då det står klart för den beslutande myndigheten, att på grund av målets beskaffenhet och partens oförmåga att själv handhåva utredningen parten behöver hjälp för målets *utförande*. Gives sålunda förordnande jämväl i sistnämnda hänseende, kan biträdet räkna med att få ersättning för det arbete och de kostnader han före första rättegångstillfället nedlägger å målet, något som bör vara till fördel ur synpunkten av rättegångens koncentration. Att förslaget ur denna synpunkt lämnar rum för befogad erinran, har av advokatsamfundet påpekats.

Med stöd av vad nu anförts hemställer lagrådet, att andra punkten i 5 §:s andra stycke underkastas sådan ändring, att *dels* däri stadgas, att, där ej omständigheterna annat påkalla, förordnande att biträda part vid talans *anhängiggörande* ej må meddelas utan att parten personligen inställer sig hos rätten eller dess ordförande, *dels ock* den i punkten upptagna bestämmelsen rörande förordnande av biträde för talans *utförande* fullständigas med en före-

skrift av innebörd, att därest redan vid meddelande av förordnande för talans anhängiggörande parten prövas vara i behov av biträde jämväl för utförande av sin talan, förordnande även i detta hänseende i regel bör omedelbart meddelas.

7 §.

I det utkast till ändrade bestämmelser i ämnet, som ligger till grund för förslaget, hade upptagits stadgande om befogenhet för domstolen att under rättegången återkalla förmånen av fri rättegång i det fall, att partens talan funnes vara uppenbart ogrundad. Häremot anmärktes, att ett dylikt ställningstagande på förhand från domstolens sida vore olämpligt och att domstolen i stället borde omedelbart företaga målet till avgörande, varigenom för domstolens del spörsmålet om förmånens fortbestånd avklippes. I anledning av dessa anmärkningar blev stadgandet ej upptaget i det remitterade förslaget. Enligt lagrådets mening är väl riktigt, att domstolen ej må äga att under det rättegången pågår giva beslut av här avsedd innebörd. Däremot synes principiellt hinder ej möta, att domstolen i samband med avkunnande av dom i saken meddelar dylikt beslut. Detta beslut får, såsom av hovrätten över Skåne och Blekinge anförts, den verkan, att part, som eljest utan vidare vore berättigad att åtnjuta fri rättegång vid målets fullföljande i överrätterna, förlorar denna förmån. Visserligen torde frågan sakna större ekonomisk betydelse, men då det måste anses i hög grad otillfredsställande, att den, vilkens talan bedömts av domstol och enligt domstolens uppfattning är så ohemul, att den måste betecknas som uppenbart ogrundad, av staten erhåller den hjälp till fortsatt processande, som förmånen av fri rättegång innebär, tillstyrker lagrådet införande i förevarande paragraf av stadgande i angiven riktning.

Stadgandet i det föreslagna andra stycket av förevarande paragraf, jämfört med den nya bestämmelsen i 1 § andra stycket, innebär, att om domstolen finner, att det måste anses vara av synnerligen ringa betydelse för part, att hans talan vinner prövning, domstolen äger förordna, att förmånen av fri rättegång skall upphöra. Mot vad sålunda föreslagits har lagrådet intet att anmärka. Enligt 8 §, i vars nu gällande text ej föreslagits ändring, skulle emellertid såsom påföljd av ett dylikt förordnande domstolen hava att stadga förpliktande för parten att ersätta statsverket den kostnad, som enligt 2 § gäldats av allmänna medel. Att sådan återbetalningsskyldighet, såsom 8 § jämväl innebär, ålägges part, vilken genom obehörig överlåtelse berett sig förmånen av fri rättegång, synes fullt befogat. Däremot kan sättas i fråga, om man billigtvis bör stadga dylik skyldighet såsom påföljd av att domstolen på grund av upplysningar, som framkommit under målet, funnit saken icke äga den betydelse för parten, som vid förmånens beviljande antagits. Någon skuld till detta felaktiga antagande behöver icke ligga parten till last. Även om han för rätten eller dess ordförande framställt sin sak i icke fullt riktig dager, kan detta vara att tillskriva rent oförstånd eller den ensidighet, med vilken av naturliga skäl en part i allmänhet ser på en rättstvist,

vari han är inblandad. I 8 § torde därför böra göras undantag för det fall, att beslutet om förmånens upphörande grundats därpå, att det funnits vara av synnerligen ringa betydelse för parten, att hans talan vinner prövning.

14 §.

I vissa utlåtanden över det lagutkast, som ligger till grund för det remitterade förslaget, har framhållits, att fall kunde inträffa, då domstolen borde hava möjlighet att till följd av den synnerligen ohemula beskaffenheten av förd talan helt och hållet vägra biträdet ersättning. Dessa erinringar hava icke föranlett någon ändring av lagtexten. Förslaget upptager liksom utkastet i förevarande hänseende allenast en bestämmelse, som ger domstolen rätt att efter omständigheterna reducera ersättningen till biträdet, i händelse talan finnes hava utan skäl anhängiggjorts eller fullföljts, men departementschefen har uttalat, att det i utlåtandena berörda önskemålet praktiskt taget torde kunna tillgodoses även med den lydelse nämnda stadgande erhållit. Det synes dock lagrådet mindre lämpligt att i de avsedda fallen bestämma ersättningen till ett minimalt belopp; hellre bör all ersättning vägras. Lagrådet hemställer således, att den senare punkten i förevarande paragrafs andra stycke ändras därhän, att domstol, som finner talan vara utan skäl anhängiggjord eller fullföljd, även må kunna förklara biträdet ej äga rätt till ersättning.

Ur protokollet:

Ragnar Kihlgren.

*Utdrag av protokollet över justitiedepartementets ärenden, hållet inför
Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet
å Stockholms slott den 12 mars 1929.*

N ä r v a r a n d e:

Statsministern LINDMAN, ministern för utrikes ärendena TRYGGER, statsråden LÜBECK, WOHLIN, BESKOW, LUNDAVIK, BORELL, VON STEYERN, MALMBERG, LINDSKOG, BISSMARK, JOHANSSON.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Bissmark, anmäler lagrådets den 8 mars 1929 avgivna utlåtande över det den 25 februari 1929 till lagrådet remitterade förslaget till

lag om ändring i vissa delar av lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång.

Efter redogörelse för utlåtandet anför föredraganden:

5 §.

Vid 5 § i förslaget har lagrådet hemställt, att förordnande att biträda part vid talans anhängiggörande i regel ej borde meddelas utan att parten personligen inställt sig hos rätten eller dess ordförande samt att, ifall redan då behov av biträde jämväl för utförande av partens talan prövades vara förhanden, förordnande att biträda part jämväl i detta hänseende i regel borde meddelas i omedelbart samband med förstnämnda förordnande.

Såsom framgår av mitt yttrande till statsrådsprotokollet vid remissen av lagförslaget, har den av lagrådet förordnade tanken, att parten i allmänhet borde personligen inställa sig hos domaren i och för talans anhängiggörande varit föremål för ingående överläggningar inom departementet med de för lagfrågans behandling tillkallade sakkunniga. Därvid förutsattes, liksom nu av lagrådet, att erforderlig hjälp med stämningsansökans uppsättande skulle lämnas av någon tjänsteman å domstolens kansli. Såsom lagrådet erinrat, låg denna tanke till grund för 1916 års utkast, men den mötte gensagor från de över utkastet hörda myndigheterna och övergavs i 1917 års betänkande, som i stället åsyftade, att kärandeparten borde genom offentliga rättshjälpskontor erhålla nödigt biträde. Den i sådant hänseende tilltänkta organisationen har dock endast i begränsad omfattning kommit till stånd.

För egen del ställer jag mig betänksam till det av lagrådet framförda förslaget icke minst därför, att domstolen — låt vara genom underordnad tjänsteman — komme att direkt medverka vid rättegångens inledande. En sådan medverkan kan möjligen bliva ägnad att särskilt hos motparten väcka den misstanken, att domstolen bibragts en förhandsuppfattning om sakläget. Behöver

parten för behörigt tillvaratagande av sina intressen vid rättegångens anhängiggörande ett verksamt stöd, synes mig hjälpen böra lämnas av utom domstolen stående krafter. Därmed torde både parten och det allmänna i längden vara bäst betjänta; parten känner sig hava ett bättre stöd hos den, som har till uppgift att stå honom bi, och domstolens arbetskrafter inriktas på de uppgifter, som domstolen har att i första hand främja. Då i de mål, varom här är fråga, partens personliga hörande vid rätten i regel torde vara av stor betydelse för utredningen, och det särskilt på landsbygden skulle bliva betungande för parten att behöva inställa sig jämväl vid talans anhängiggörande, skulle en föreskrift av den innebörd lagrådet ifrågasatt kunna leda till att befogenheten att ålägga part personlig inställelse vid målets handläggning bleve än mera sparsamt utnyttjad än nu är fallet. Enligt min mening torde vidare, därest icke andra viktiga hänsyn skola eftersättas, en effektiv utmönstring av de mål, som icke tarva förordnande av biträde, svårligen låta sig göra förr än vid första rättegångstillfället. Först vid detta tillfälle, då jämväl motsidan kan bli hörd och tvisten — därest ej motparten lämnar talan obestridd — blivt i någon mån klarlagd, lärer frågan, huruvida den fattige parten verkligen är i behov av biträde, kunna nöjaktigt bedömas. Men om på detta stadium en verksam prövning, som således kan och även bör ske, kommer till stånd, torde begränsningen i det allmännas utgifter snarare bliva större än om lagrådets förslag komme till genomförande. I valet mellan att för det ändamål, varom här är fråga, fordra parts inställelse vid rättegångens anhängiggörande eller först vid första rättegångstillfället, synes mig alltså det senare alternativet vara att föredraga. De olägenheter, lagrådet funnit förenade med den föreslagna anordningen, torde hava tillagts något för stor vikt. Att avslag på framställning från ett rättegångsbiträdes sida om fortsatt förordnande skulle behöva framstå som obilligt, därför att biträdet tagit befattning med utredningen av partens talan, anskaffande av bevisning och dylikt, lärer näppeligen vara att befara. På sätt framgår av mitt yttrande till statsrådsprotokollet vid förslaget 14 § bör nämligen biträdet kunna påräkna ersättning för sålunda utfört arbete, såvida därigenom målets utredning främjats. Emot den andra i viss mån härmed sammanhängande invändningen, att förslaget skulle i alltför hög grad beskära möjligheten att i fall av behov redan vid talans anhängiggörande utsträcka förordnandet för biträdet att avse jämväl rättegångens utförande, må framhållas, att det icke varit avsett, att denna möjlighet skulle begränsas till de fall, där biträdeshjälp påkallas av sådana särskilda förhållanden som nödvändigheten att söka utverka provisoriska beslut. Det föreslagna stadgandets avfattning förefaller mig tillgodose kravet på en smidig tillämpning och öppna möjlighet för att ett generellt biträdesförordnande kan meddelas jämväl i de av lagrådet åsyftade fallen. Vid nu angivna förhållanden har vad av lagrådet anförts vid denna paragraf icke synt mig innefatta tillräcklig anledning att frångå det remitterade förslaget.

Lagrådet har förordat, att i 7 § måtte upptagas ett stadgande om rätt för domstol att återkalla förmånen av fri rättegång, därest domstolen vid målets avgörande prövar partens talan vara uppenbart ogrundad. På sätt lagrådet er-

7 §.

inrat, saknar en befogenhet av nu angivet innehåll större ekonomisk betydelse. Det må nämnas, att statsverkets kostnader i anledning av lagen om fri rättegång i samtliga till hovrätt fullföljda mål icke uppgått till mera än omkring 7,000 kronor för år. Med hänsyn härtill och då skäl kunna anföras mot att parten vid målets avdömande förpliktas att återgälda statsverkets kostnad på en grund, som icke fått vinna beaktande under rättegångens lopp, har jag icke ansett mig böra förorda det av lagrådet ifrågasatta tillägget.

8 §. Lagrådet har vidare hemställt om undantag från den domstolen enligt 8 § äliggande skyldigheten att vid återkallelse av förmånen av fri rättegång förplikta den fattige parten att återgälda statsverkets kostnad, nämligen för det fall, att beslutet om förmånens upphörande grundats därpå, att det under rättegången funnits vara av synnerligen ringa betydelse för parten, att hans talan vinner prövning. Härvid synes det mig dock icke motiverat att gå längre än att domstolen tilläggas rätt att efter omständigheterna pröva, huruvida och i vad mån parten bör återbetala, vad av allmänna medel guldits eller skall gäldas.

14 §. Lagrådets hemställan om sådant tillägg till 14 §, att domstol, som finner talan vara utan skäl anhängiggjord eller fullföljd, även må kunna förklara biträdet ej äga rätt till ersättning, vill jag icke motsätta mig, särskilt som genom ett dylikt tillägg ytterligare inskärpes vikten av att biträdet fyller de krav, som ur rättsskipningens synpunkt skäligen böra ställas på honom.

I enlighet med vad jag sålunda anfört har jag vidtagit erforderliga jämkningar i det förslag, som förelades lagrådet till granskning, och har därvid även vissa ändringar av formell art skett.

Föredraganden hemställer, att det sålunda utarbetade förslaget till ändring i vissa delar av lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång måtte, jämlikt § 87 regeringsformen, genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Ragnar Kihlgren.